

JURIIDILINE AJAKIRI

SP
7670

ÕIGUS

TOIMETUS:

R. Rägo
peatoimetaja

K. Grau, E. Maddison, A. Palvadre,
J. Reinhold, J. Uluots ja

E. Ein
tegevtoimetaja

S I S U.

Artiklid.

Kliimann, A.-T.: Käitis ja ettevõte	337
Jõeäär, A.: Kollektiivpalvete tempelmaksustamine	364
Wender, J.: Tunnistajad tsiviilprotsessis	368

Kirjanduse ülevaade.

H. J.: Karistusekandja õiguslik seisund	375
H. M.: Veregruppide tunnustamine	378
H. M.: Nõrgamõistuseliste arv Inglismaal	378

Ülevaated.

Kokkuvõte Vangimajade Valitsuse 1929/30. a. aruandest	378
---	-----

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu:

Kas on rahukogudel õigus anda luba võõraste asjade ajamiseks rahukogus esimese astme kohtuna neile eraadvokaatidele, kellele niisugust luba 28. nov. 1924. a. kuulutatud Eraadvokaatide seaduse maksamahakkamisel veel ei olnud antud?	380
Kas kohtutäiturite (kohtupristavite) tasusummade jagamise teostamiseks on kohtuministril õigus anda tarvilikke juhtnõure?	382

Kriminaalosalakond:

Kas on tsiviilnõudjal kriminaalprotsessis õigus suurendada oma tsiviilnõude summat pärast seda, kui see summa on tema poolt kindlaks määratud ja juba kohtule esitatud?	384
Missuguses ulatuses võib kriminaalprotsessis kohaldada tsiviilõiguslikke protsessuaal- ja materiaalnorme?	384
Kas Vabariigi Valitsuse poolt 10. apr. 1920. a. antud Tubakaseadusega on Vene aktsiisiseaduse §§ 1164—1233 oma maksu kaotanud?	384

Lisa.

Riigikohtu 1929. a. otsused	lk. 49—64
---------------------------------------	-----------

Käitis ja ettevõte.

Tööõigusteaduslik käsitelu.

A.-T. Kliimann.

1. Küsimuse tegelik tähtsus. Eestis maksva tööõiguse dogmas käitis ja osalt ettevõtegi on tähtsamaid mõisteid. Millist tööõiguse eriharu meie ei vaatlekski, kõikjal leiame need mõisted olevat normistikkude keskkohaks.

Meie tööõigusliku töölepingu alal on käitise-pärasus töölise oluliseks tunnuseks. Tööõiguslik tööline esineb meil Eestis ainult käitistes ja ettevõtetes. Ja isikutele, kes töötavad väljaspool käitisi ja ettevõtteid, ei ole meil tööõiguslik kaitse üldse mõeldav. Väljaspool käitisi ja ettevõtteid maksab omapärase tööõigusliku töölepingu asemel hoopis erilaadne Balti Eraseaduse tsiviilistlik teenistusleping. Tööõigusliku lepingu rakendusealadeid esinebki õige suur hulk mitmesuguseid eriküsimusi, mis on lahutamatu seotud käitise mõistega. Nii mitmet liiki arvestamisi oleneb töölise viibimise kestusest käitises. Nii töökohuste täitmise kohaks, kui lepingutes või sisekorra määrustes ei ole seks nähtud ette eritingimusi, peetakse tavaliselt ettevõtet ja käitist. Ja üldiselt ongi meil nõnda, et töökohuseid ei seota mitte tööandja või ettevõtja isikuga, vaid temale kuuluva käitise ja ettevõttega. Nii näiteks ei omistata tööliste poolt käitise valdaja surmale mingit erilist tähtsust. Ega tööandja surma fakt veel ei katkesta töölepingut. Kuid hoopis teisiti suhtutakse, näiteks, käitise või ettevõtte seismajätsusse. See on fakt, mis kutsub esile suure hulga õiguslikke tagajärgi nii töövõtjale kui tööandjale.

Käitise ja ettevõtte mõistel ei ole sugugi mitte vähem tähtsust tööorganisatsiooniõiguse alalgi. Ettevõte ja käitis moodustavad siin selle keskkoha, mille kaudu määratakse tööorganisatsioonidesse kuuluvate isikute kontingent ja nende isikute vastavad õigused ja kohused. Mainitagu siinkohal sedagi, et tööliste ja teenijate kutsepärane organi-

seerumine ja sellekohasteks ühikuteks liigitumine toimub ikka käitiste ja ettevõtete iseloomu järgi.

Eriliselt suurt osa etendab käitise mõiste töökaitseseõiguses. Meil Eestis võib arvata töökaitseseõiguse alla üksnes töö käitisepärasuse tunnuse järgi. Mittekäitisepäraselt töötavate isikute suhtes ei maksa enam tööõigus, vaid, nagu ülal juba mainisime, tsiviilõigus. Sellest aga järeldub, et kaitseseõiguse harus esinevaid juhtusid ei saa tegelikult kuidagi teisiti otsustada, kui vaid käitise mõiste kaudu, milline ongi siin ainuüksi mõõtuandev.

Samuti etendab käitise ja ettevõtte mõiste õige suurt osa töökindlustusõiguses. Võib julgesti öelda, et sel alal oleneb käitise ja ettevõtte mõiste ulatusest peaaegu kõik. Lugu on nimelt nii, et meil on tunnustatud sundusliku kindlustuse kohuslikeks ainult murdosake kõigist majanduslikest ettevõttest. On hulk vabrikuid, tehaseid, jõujaamu, töökodasid, mis ei mahu meie töökindlustusliku käitise mõistesse. Kuivõrt tähtis on määratella viimase ulatust, selgitagu järgmine tülijuht. Ehitatakse palgalistega enda ja oma perekonna kasutamiseks maja. Vastavad asutised arvavad sellise teotsemise töökindlustusõiguslikuks käitiseks. Selle arvamuse vastu vaidleb ehitaja, väites, et ettevõtja isiklikeks tarveteks tehtavad tööd ei käi kindlustuse kohustise alla. Ja nii tõusetubki paljudel juhtudel küsimus, mida pidada eesti töökindlustusõigusliku käitise oluliseks tunnuseks ja, muu seas, kas majanduslikult teotseva ettevõtte sihimoment ei ole ka siin määrav.

Ülalesitatust nähtub, et täis selgus käitise ja ettevõtte tööõiguslikust iseloomust on hädapäraselt vajalik, sest asjaosalised isikud, omamata kindlat ülevaadet selles küsimuses, ei suudaks tarvilise järjekindlusega lahendada tegeliku elu sellekohaseid üksikjuhtusid.

I. Käitise ja ettevõtte teoreetiline mõiste.

A. Käitise mõiste.

2. Käitise mõiste määritelu. Kui kellelgi avaneb võimalus kasutada majanduslikuks või mittemajanduslikuks teotsemiseks tööjõudu, siis ta asutab selleks otstarbeks käitise¹

¹ Erwin Jacoby, Betrieb und Unternehmen als Rechtsbegriff, Sonderabdruck aus der Leipziger Festschrift für Victor Ehrenberg, Leip-

(Betrieb, zavedenie, établissement, azienda). Asutamiseks läheb tarvis õige mitmekesiseid ainelisi ja ebaainelisi vahendeid. Ainelistest osistest on eeskätt vaja teatav maa-ala, hooneid ja tööruume. Mainitud materiaalsele hüvedele on vaja jätkuvalt lisandada tarvilik hulk töövahendeid, käsitsi kasutatavaid tööriistu ja inimtööjõuta käitatavaid masinaid. Tööjõu rakendamiseks on vaja lõppeks veel soetada sihikohast töö- ja tooresmaterjali.

Kuid ega tähistatud materiaaletest hüvedest ei ole veel küllalt käitise asutamiseks. Ainelistele vahenditele tuleb võtta manu veel ebaainelisi. Mainitagu selliste immateriaalsete majanduslike väärtuste sarjas eeskätt töökava, teotsemise tehnilisi plaane ja varalise riisikoga seotud tulunduslike kalkulatsioone. Immateriaalseteks hüvedeks loeme ka töötamise üldmeetodeid ning omapäraseid instrumentaalset üsikovõtteid ja puhttehnilisi töökogemusi, leiutisi ja avastisi. Samuti ei saa mainimata mööduda selliseist ebaainelisist väärtusist, nagu majanduslikud soodustused, eesõigused ja erioigused, aga ka sidemeid tarvitajaskonnaga, seltskonnaga, riigivõimuga ning naaberteotsemisaladega.

Kui seakšime ülalmainitud materiaalsed ja immateriaalsed hüved teatava kindla sihi rakkesse ja annaksime ühe või mitme tööjõu kasutada, siis olekski meil käitis juba moodustatud. Ja sellekohaselt võiksime siis käitist määritleagi. Ta oleks inimtööjõu ja aineliste ning mitteaineliste vahendite kogum, mis rakendatakse teatava sihi saavutamiseks².

Esitatud käitsemõistes, nagu see selgesti ilmneb määritletu sõnastusest, on pandud pearõhk nn. eramajanduste aduslikele kategooriatele³. Oluline on siin kapital, era- ja rahvamajanduslik konjunktuur ja, muu seas, ka inim-

zig 1926. — Richard Passow, Betrieb, Unternehmung, Konzern. Beiträge zur Lehre von den Unternehmungen, Heft 11, Jena 1925. — Robert Liefmann, Die Unternehmungsformen mit Einschluss der Genossenschaften und der Sozialisierung. Zweite, umgearbeitete Auflage, Stuttgart 1921.

² Erwin Jacobi, op. cit., lk. 11. — Samalt autorilt Grundlehren des Arbeitsrechts, Leipzig 1927, lk. 286.

³ Vrd. Richard Passow, op. cit., lk. 2 jj. — Werner Sombart, Der moderne Kapitalismus, Vierte, unveränderte Auflage, Erster Band, München und Leipzig 1921, lk. 10 jj.

tööjõud. Ebaoluline on siin inimtööjõu kasutamise õiguslik külg, inimtööjõu omaniku õiguslik vahekord töötulemuste omandajaga. Sellise käitise mõiste jaoks ei ole üldse olemas töövõtjaid, töölisi ja teenijaid. On vaid olemas tööjõud kapitali kõrval. Sellisele käitisele on loomulikult hoopis tähtsusetu ka see, kes on rakendatava tööjõu omanik. On tähtsusetu, kas tarvilikuks tööjõuks on üksinda peremees ise, või peremees oma perekonnaga, või ainult palgalised isikud.

Ei tarvitse antud käitsemõistet enam edasi analüüsida, juba on meile selge, et temas ei tungi esile tööõiguse vaatekoht. Tööõiguslikult on selline käitsemõiste koguni täiesti väärtusetu ja sellepärast on vaja eriti rõhutada tarvet, hoolsasti lahus hoida antud käitise mõiste puhttööõigusteauslikust mõistest.

Ülalesitatud käitsemõiste esineb meil õigusteausde valdkonnas, nimelt nn. töõndusõiguses, mille olulisemaks õiguseallikaks on ex-vene Ustav⁴ o promyšlennosti fabričnozavodskoj i remeslennoj. Vaatleksime aga sellekohaseid tööõiguslikke normistikke ex-vene Ustavist⁵ o promyšlennom trude ja vastavat ala määritlevaist eesti natsionaalseist seadusist, peaksime moodustama käitise hoopis erilaadseist ja teiseloomulistest elementidest. Vastavaist õiguseallikaist nähtub, et tööõigusliku käitise mõiste sisust jääb kõrvale kõik see, mis oli oluline töõndusõiguslikule käitisele. Täiesti kõrvaliseks asjaks oleks ülal kirjeldatud aineliste ja ebaaineliste vahendite hulk. Ja isegi tööjõud ei esine siin enam sellisel kujul kui töõndusõiguses. Tööõigusteauslikule vaatlusele on esmajärjekorras tähtis tööjõu kasutamise puhtõiguslik külg. Ja sellepärast siin ei ole enam tegu eramajanduslikult määritletava tööjõuga ega ka mitte sellise tööjõu kasutamisega. Selle asemel esinevad siin ainult tööandjad ja töövõtjad. Kuid olulisem kõigest on tööõigusteauslikule lähtekohale see, kuidas on korraldatud tööandja ja töövõtja vahekord. Ja sellepärast on siis ka endastmõistetav, et tööõigusliku käitise määritluses sellekohased õiguseallikad asetavad pearõhu töõtava isiku õiguslikku olustikku korraldavaile normistikele. Kas

⁴ Svod Zakonov, tom XI, č. 2., izdanie 1913 goda.

⁵ Svod Zakonov, tom XI, č. 2., izdanie 1913 goda.

käitiseks nimetatavas teotsemises tuleb nähtavale ka mingisugune kava, plaan või kalkulatsioon, kas selles avaldub ka oskust ja tehnikat ja kas on sellisel teotsemisel ka tulemusi, — see kõik on tööõiguslikult hoopis kõrvaline asi.

Eesti ja välismaade sellekohaseist õiguseallikaist nähtub, et käitise olemasoluks on vaja, esiteks, konkreetse töövõtja rakendamist teatavate sihtide teenistusse. Selle tunnuse puududes ei moodusta tööõiguslikku käitist, näiteks, töövõtjate rakendamine mingisuguseks singulaarseks aktsiooniks. Sest sihipärase teotsemise all mõistetakse suhteliselt kestvat tegevust paljude toimingute süsteemina.

Teiseks on vaja tööõigusliku käitise asutamiseks töövõtjate asetamist tööandja alaliste juhiste meelevalda alla. Selle teise tunnuse puududes ei moodustu käitis, näiteks, selliste töövõtjate teotsemisest, kelle suhtes tööandjal ei ole õigust teha üksikasjalisi korraldusi.

Esitatud tunnuste järgi määritlemegi tööõigusliku käitise sisu ja mahu. Nimelt nimetame käitiseks tööõiguse mõttes töövõtja rakendamist tööandja alaliste juhiste ja sihtide teenistusse⁶.

Milles avaldub tööõigusliku käitise vahe tööndusõigusliku käitise suhtes, selgub käitise mõiste üksikasjalisemast analüüsist.

3. Käitise mõiste analüüs. Ülalantud käitise tööõiguslikus mõistes esineb sari osiseid, milliste üksikasjalisem analüüs ja täppis määritelu on vajalik.

Esimeseks asjaks olgu jõuda selgusele käitise adressaatide küsimuses. Nagu mõiste määritelu sõnastusest näha, esineb igas käitises vähemalt kaks isikut. Üks on see, kellelt võetakse tööd, ja teine on see, kes võtab tööd. Esimest nimetatakse tööõiguses tööandjaks, tööndusõiguses tavaliselt ettevõtjaks, teist aga töövõtjaks, tööndusõiguses tavaliselt tööliseks ehk lihtsalt tööjõuks.

Et igas tööõiguslikus käitises peab esinema vähemalt kaks adressaati tööandja ja töövõtja näol, siis ei või olla juttugi selli-

⁶ Erwin Jacobi, Betrieb und Unternehmen, lk. 9, 11, 36 jj. — Richard Passow, op. cit., lk. 2. — Hugo Sinzheimer, Grundzüge des Arbeitsrechts, Zweite Auflage, Jena 1927, 214 jj. — Alfred Hueck/H. C. Nipperdey, Lehrbuch des Arbeitsrechts, Erster Band, Berlin-Leipzig-Mannheim 1927, lk. 70. — Walter Kaskel, Arbeitsrecht, Dritte erweiterte Auflage, Berlin 1928, lk. 286.

sest käitisesest seal, kus on tegu ainult ühe adressaadiga või kus, näiteks, ei tööta ühtki töövõtjat. Selle põhimõtte järgi otsustades ei saa tunnistada tööõiguslikuks kaht erilist liiki tööndusõiguslikke käitisi. Need on nn. üksikkäitised ja perekonnakäitised. Tööndusõiguses mõistetakse üksikkäitise all niisuguseid, kus juhtijaks ja juhitaavaks (töölis-) adressaadiks on üks ja sama isik. Näiteks nimetame üksikkäitiseks lukksepa töökoja, kus tööliseks on peremees ise. Kuid nii pea kui on võimalik käitise juhitava ja juhtiva adressaadi vahel teha juriidilist vahet, on meil juba tööõiguslik käitis olemas. See oleks ka siis, kui kõik käitise adressaadid esinevad korraga ka tööandjate osas. Näiteks viimast liiki käitiseks oleks artell, kus juhatajaks oleks töötavate isikute üldkoosolek. Perekonnakäitiseks peetakse selliseid, kus töötatakse tööõiguslike töövõtjateta üksnes oma perekonnaliikmete abiga, näiteks, naine mehega, mees lastega.

Juhtiv adressaat — tööandja võib esineda kas ühe või mitmete isikute koondise näol. Juhitavaid adressaate — töövõtjaid võib esineda mõisteliselt määramatul arvul. Kuid, olgu rõhutatud, paljude isikute, veel vähem, paljude töövõtjate koosteotsemine⁷ ei ole tööõigusliku käitise mõistele sugugi oluline. Piisab ühest ainsast töövõtjast⁸, olgu see kas või tööõppur.

Käitise töölis-konna küsimus on tööõiguslikult esmajärgulise tähtsusega. Sellepärast on vaja määratella lähemalt, keda tuleb pidada tööõiguslikuks ja keda tsivilistlikuks töövõtjaks. Sellekohastest allikatest nähtub, et tööõiguslik töövõtja on ainult see, kelle teotsemine on kestvalt ja alaliselt tööandja direktiivide juhtida⁹. Kõik need isikud, kes käitises teotsedes ei tarvitse alistuda selle juhatuse direktsoonivõimule, ei ole üldse mitte tööõiguslikud adressaadid.

⁷ Passow, op. cit., lk. 2: „Nicht erforderlich zum Begriff des Betriebes ist, dass ein Zusammenwirken mehrerer Menschen vorliegt.“

⁸ Passow, op. cit., lk. 3 ütleb, et „...es gibt... zahllose Betriebe, die durch die Tätigkeit eines einzelnen gebildet werden.“ Ja sama teose lk. 2, märkmes 3 lausub ta: „Die rechtlichen Vorschriften über Gewerbebetriebe gelten grundsätzlich auch für solche Betriebe, die durch die Tätigkeit eines einzelnen gebildet werden.“ Siinesitatud osundite juures ärgu aga unustatagu, et Passow arutleb käitistest puhtkäitismajandusteaduslikus (Betriebswirtschaftslehre) mõttes.

⁹ Vrd. Sinzheimer, op. cit., lk. 10 jj.

Direktsioonivõimu¹⁰ all mõistame eraõiguse valdkonnas avalduvat erisugust võimuliiki, vastandina avalikus õiguses esinevale administratsioonivõimule. Puhtõiguslikult võttes on võim ühtede isikute kohustis alistuda teiste isikute tahteavaldisile. Õiguslikult on võim kõikjal, kus normatiivsed aktid omistavad teatavatele isikutele käskude andmise õiguse ja teistele kõigile nende käskude täitmise kohustise. Võimusuhe on seega alati käskeldavate ja käskeldatavate vaheline erilaadne õiguslik vahekord. Avalikus õiguses antakse võim ikka kolmandate isikute kasuks, kunagi mitte aga võimuteostajate eneste jaoks, olgu siis selliseks kolmandaks kas üldsus, kogukond, ühing, riik või üksikisik. Vastupidiselt sellele eraõiguslik võim omistatakse põhimõtteliselt ainult võimuteostajate eneste isiklike huvide rahuldamiseks. Kuid selle man on muidugi võimalik mõelda, et eraõigusliku võimu teostaja isiklik huvi teinekord tegelikult ühtib üldsuse või riigi kasuga. Direktsioonivõim ongi seesugune võim, mis omistatakse tööandjale täiesti tema enese isiklike huvides. Sellise võimuvahekorra alusel tööandja on õigustatud alaliselt andma kõiksugu direktiive, mis on iganes mõeldavad käitise töö ja tegevuse juhtimiseks, ja käitises teotsev töölistikond on kohustatud selliseile juhiseile vastuvaidluseta alistuma.

Direktsioonivõimule alistumise kohustis¹¹ on tööõigusliku töövõtja olulisemaks iseloomujooneks. Käitise mõiste järgi ei tule arvestada ühtki teist asjaolu mainitu kõrval. Ei saa tunnustada sellepärast mingisuguseid erinevaid liike nende isikute seas, kes esinevad töövõtjatena. Antud mõiste järgi ei saa teha mingit vahet tööliste ja teenijate vahel, samuti töövõtjate ja tööõppurite vahel.

Teiseks tähtsaks küsimuseks, mis vajab üksikasjalisemat käsitlemist, on käitise teotsemises avalduva sihipärasuse tunnus. Käitise olemasoluks on ilmtingimata vaja, et tööandja juhistele alluv töövõtja rakenduks teatavate konkreetsete sihtide teenistusse.

¹⁰ Vrd. sama, op. cit., lk. 145 jj. — Leo von Petrażycki, Teorija prava i gosudarstva v svjazi s teoriej npravstvennosti, izdanie vtoroe, tom I, S.-Peterburg 1909, lk. 196 jj.

¹¹ Vrd. Alfred Hueck, Das Tarifrecht, Stuttgart. 1922, lk. 45 jj. ühenduses sama autori teosega Die Quellen und Grundbegriffe des Arbeitsrechts, Stuttgart 1922, lk. 22 jj.

Käitise sihi¹² all mõistetakse tööõigusteaduses töövõtjate teotsemise lähemat piiritlust. Siht on olemas, kui tehtavat tööd saab iseloomustada ja määratella mingisuguse kestvamata¹³ laadi ülesande kaudu. Ei ole aga töövõtja teotsemine lähemalt piiritletud teatava kindla sihi abil, ei ole olemas ka käitist. Käitist ei ole veel olemas seni, kuni on olemas vaid tööandja ja töövõtja, kuid puudub viimase teotsemiseks lähem ülesanne. Sellepärast siis ei teki veel käitis, kui keegi palkab omale töölisi, kohustades neid olema valmis ükskõik milliseks tööks, jättes lähemalt selgitamata isegi selle, millisel erialal tööline peaks olema tegev. *In blanco* valmisolek tööks oleks puht-tsivilistlik töökohustus, kuna ainult valmisolek konkreetseks tööks teataval erialal moodustaks juba tööõigusliku töökohustise.

Ülalantud tööõigusliku käitise mõiste määritelust nähtub, et pole sugugi tähtis, milles see siht konkreetset väljendub. Tähtis on, et see siht ainult oleks olemas.

Sihid võivad olla kujuteldavalt mitmekesised. Nad ei tarvitse sugugi olla tingimata puhtmajanduslikud¹⁴, veel vähem tulunduslikud sihid. Tulunduslik siht ei ole mõõtuandev isegi mitte meie tööndusõiguses, ammugi siis mitte tööõiguses, muu seas eriti veel töönduslikus tööõiguses. Käitise mõiste ei ole seotud mingisuguse töö eriliigiga. Sellepärast võib leida käitisi kõikjal, nii aineliste kui ebaaineliste huvide piirkonnas. Käitisi võib esineda peale puhtmajandusliku tööala sama hästi, näiteks, kunstilisel, poliitilisel ja hariduslikul alal.

Töö sihipärasus tuleb nähtavale paljude toimingute sarjas, mis võetakse ette mõne suurema ülesande teostamiseks. Sihipärasus juhib tähelepanu sellele, et käitises tehtav

¹² Vrd. Hueck/Nipperdey, op. cit., lk. 70: „Der Zweck... ist der unmittelbare Zweck der Tätigkeit und nicht das letzte Ziel oder Motiv, das den Betriebsinhaber zu der Zusammenfassung bestimmt, also bei einem Fabrikbetrieb die Herstellung von Waren und nicht die Erzielung eines Gewinnes.“

¹³ Vrd. Passow, op. cit., lk.: „Erforderlich ist..., dass die Tätigkeit auf eine gewisse Dauer berechnet ist...“

¹⁴ Vrd. Hueck/Nipperdey, op. cit., lk. 70: „Man spricht wohl vom technischen Zweck im Gegensatz zum wirtschaftlichen Zweck, wobei aber zu beachten ist, dass es sich nicht um gewerbliche Betriebe und ebenso nicht um Betriebe mit wirtschaftlichen Zwecken zu handeln braucht.“ Samal seisukohal asub ka käitismajandusteadlane Passow oma ülalosundatud teoses lk. 11 jj.

töö on põhimõtteliselt kestva iseloomuga teotsemine. Kui kaua peaks kestma selline sihipärane teotsemine, — ei ole oluline. Tavaliselt see küsimus määritletakse sotsiaalpoliitiliste kaalutluste varal. Iga maa seaduseandlus näeb ette minimaalse aja kestuse, mis piiritellakse tavaliselt õige väheste päevade arvuga.

Sihipärasuse küsimus on käitisele sedavõrt oluline, et teatava töövõtja teotsemises kahe või enama sihi avaldumine loob sellest, vastavalt erisihide arvule, mitu sõltumatut käitist. Kui näiteks töövõtja teotsemine avaldub lõokojas ja töökoja peremehe kodumajanduses, siis on meil olemas vähemalt kaks erilist käitist ühe ja sama töövõtja ja tööandjaga.

Sihipärasuse moment ei seo teotsemist ega teotsejaid ruumiga. Võib olla nii, et üks töötab käitise ruumes, teine aga väljaspool alalisi tööruume. Näiteks installatsioonitehaseis on montööre, kes väljaspool käitist täidavad samasihilisi ülesandeid nagu käitises viibijadki. Ja üks ja sama tööline võib teotseda kord ruumes, kord väljaspool. Käitise teotsemise sihipärasuse tunnusele on see ebaoluline. Käitistemõistele ei ole oluline ka ruumiline paigalolemine. Sellepärast sobib käitistemõistesse niihästi paemurd kui ka rändteater või liikuv tsirkus.

Käitistemõistele on tähtsusetu, kas ta siht on lubatav või mitte, kas ta on ametlikult suletud või seisab ajutiselt. Tööõiguslikult on samuti ükskõik, kas vabrik, tehas, jaam, töökoda, murd, kaevandus on registreeritud või mitte, kas tööandja on asutamisel pidanud silmas ehitusõiguslikke korraldusi ja täitnud tööndusõiguslikke julgeoleku, hädaohutuse ja tervishoiu määrusi.

B. Ettevõtte mõiste.

4. Ettevõtte mõiste määritelu. Tööõiguses nimetame ettevõtteks¹⁵ (Unternehmen, predprijatje, entreprise, impresa) tööandja erisihiliste käitiste koondist ühe ühissihhi teostuses.

Sellest ettevõtte mõiste määritelust leiame hulga üksikosi-seid, mille sisustik vajab lähemat käsitlemist. Määritelu sõnas-

¹⁵ Vrd. Passow, eelosundatud teosest Die Unternehmung lk 41 jj. — Hueck/Nipperdey, eelosundatud teosest Betrieb und Unternehmen lk. 73. — Robert Liefmann, op. cit., lk. 11 jj. — Jacobi, Betrieb und Unternehmen, lk. 1 jj.

tus sisaldab sarja ebaselgeid küsimusi, millest ühed on seotud tööandja isikuga, teised ettevõtteks koonduvate käitistega ja kolmandad ettevõtet moodustava käitistekoondise ühissihiga.

Kõige pealt olgu selge, mida mõista ettevõtteks koondunud käitiste erisihide all. Kõik tööõiguslikud käitised on kas ühesihilised või jälle erisihilised. Nagu eelmistest arutlustest selgus, mõistame käitise sihi all neid ülesandeid, mille teostamiseks käitis ongi asutatud. Ühesihilised käitised on niisugused, mille tegevus on juhitud üht ja sama iseloomu ülesande teostamisele. Kui, näiteks, mitmed tehased on võtnud ülesandeks valmistada püssirohtu, siis nad on kõik ses mõttes ühesihilised käitised.

Mitme- või erisihilised käitised on vastupidiselt niisugused, mille erilaadne teotsemine taotleb erinevaid tulemusi. Niisugused oleksid, näiteks, käitised, kus alabastrit, kipsi, tsementi, lupja saetakse, sõelutakse ja poleeritakse, käitiste suhtes, kus sõtkutakse, sulatatakse ja vulkaniseeritakse kummit.

Nagu mõiste määritelust nähtub, ei moodustu tööõiguslik ettevõtte iialgi mitte ühesihilistest käitistest. Selleks on tingimata vaja erilaadse teotsemisega erisihilisi käitisi. Kuid mitte kõik erisihilised käitised ei sobi mingi ettevõtte asutamiseks. Selleks on veel vaja, et vastavaid erisihilisi käitisi oleks võimalik rakendada mingi ühissihi teostusse.

Ühissihi all mõtleme siin sihti, mis oleks teatava määran ühine ja üldine kõigile neile erisihilistele käitistele, millest tahetaksegi moodustada ettevõtte. See siht tuleb nähtavale mingi üldisemat liiki ülesandena, mille kaudu on võimalik lähemalt määratella ettevõtteks koonduvate käitiste erisihide, s. o. nende eriülesandeid. Ühissiht on mõisteliselt alati avaram erisihidest. Iga ühissiht asub seega erisihide suhtes mõistelises subordinatsioonivahekorras.

Erisihilised käitised on ühesihilised, kui nende erinevate üksikülesannete lahendamise teel teostatakse mingi üldülesanne¹⁶. Sellised oleksid, näiteks, käitised, kus põleta-

¹⁶ Hueck/Nipperdey, op. cit., lk. 73: „Handelt es sich beim Betriebe um die Einheit des unmittelbaren (technischen) Zweckes, so werden die Unternehmensbestandteile, die an sich den Betriebsbestandteilen völlig entsprechen, zusammengehalten durch die Einheit des entfernteren Zweckes, der für Unternehmen das Motiv zu seiner Tätigkeit bildet, durch die Einheit des zu befriedigenden Bedürfnisses.“

takse konte, käitiste suhtes, kus jahvatatakse konte. Antud näites tuleb nähtavale lihtis tööjaotamise printsiip, mille juures mainitud erisihilised käitised sõltuvad teineteisest täielikult. Nende teotsemisel on vaid siis mõtet, kui neid rakendatakse ettevõtte üldsihi teenistusse. On aga ka võimalik mõelda üldsihi rakkesse tõmmatud käitisi, millest igaüks võib eksisteerida täiesti iseseisvalt, ilma et oleks vaja neid koondada ühiseks majanduslikuks tervikuks, näiteks kalevivabriku vanutamiskäitis, pügamiskäitis või pleegitamiskäitis.

Milline peaks olema ettevõtteks koonduvate käitiste ühissiht konkreetselt, — see küsimus on ettevõttele, nagu käitiselegi, tööõiguslikult täiesti ebaoluline¹⁷. Sihid võivad olla siingi kujuteldavalt mitmekesised. Siingi nad ei tarvitse olla sugugi puhtmajanduslikud, veel vähem tulunduslikud sihid¹⁸. Näiteks võiksime korraldada ettevõtte polaarlennuks. Võiksime organiseerida ettevõtte poliitiliseks propagandaks. Võiksime kutsuda ellu ühistegelisi, heategelisi või tulunduslikke ettevõtteid raadio, spordi, teatri või kino aladelt.

Ettevõtte mõiste määritelust nähtub, et ülalkirjeldatud sihimomendi kõrval on ka tööandja isik ettevõttes tähtsaks keskuseks. Tööõiguslikule ettevõttemõistele on oluline, et kõik ühissihi rakkesse tõmmatavad käitised kuuluksid tingimata ühele ja samale tööandjale. Puudub see tunnus, puudub ka ettevõtte. Kuid selle man on ebaoluline küsimus,

¹⁷ Vrd. Passow, op. cit., lk. 41 esitatud ettevõtte mõiste määritelu, mis on moodustanud puhtmajanduslikkude tunnuste varal: „Unter einer Unternehmung (einem Unternehmen) im wirtschaftswissenschaftlichen Sinne verstehe ich einen selbstständigen, auf Erwerb gerichteten Betrieb...“ Selline majanduslikust sihimomendist lähtuv definitsioon on huvitav kaubandus-, finants- ja tööõigusliku seisukohalt, ei ole aga kasutatav tööõiguse erialadel. Saksamaal, kus maksva tööõiguse teatavas osas mängib suurt rolli puhttöõõiguslik töõnduse mõiste, kalduvad mõned dogmaatikud määritlema ettevõtte tunnuseid majandusliku sihi kaudu. Vt. Walter Kaskel, tema ülalosundatud teoses lk. 71, 286 jj. Vt. selle kohta Huecki märget Hueck/Nipperdey ü. o. teoses, lk. 73, m. 20: „Zu eng ist es, wenn Kaskel,... das Unternehmen als die wirtschaftliche Seite des Betriebes kennzeichnen will, da ein Unternehmen nicht notwendig wirtschaftliche Zwecke zu verfolgen braucht.“ Olgu tähendatud, et Huecki vaade on teoreetiliselt täiesti õige. Dogmaatilisel aga ei tarvitse ettevõtte küsimus olla lahendatud just nõndaviisi.

¹⁸ Vrd. Jacobi, Betrieb und Unternehmen, lk. 16 jj.

kes on tööandjaks. On ta juriidiline isik, üksikisik, isikute grupp, ühing,— see on tööõiguslikult täiesti tähtsusetu.

Tööliskonna küsimus ei ole ettevõtte mõiste kriitiline. Mõisteliselt ei ole sugugi nõutav, et ettevõtte tööliskond oleks suurearyuline¹⁹. Kuid siiski ei ole mõeldav ettevõtte ühe ainsa töövõtjaga. Selleks on ikkagi tarvilik vähemalt kaht erisihiliselt teotsevat isikut ühe tööandja teenistuses.

5. Ettevõtte ja käitis. Ettevõtte mõiste määritelu analüüsi selgub, et ta ei või iialgi esineda ühesihiliste käitiste koondisena. Ei moodusta ettevõtet ka need erisihilised käitised, millel igal on oma erivaldaja. Aga ka mitte kõik ühisele valdajale kuuluvad erisihite taotlejad käitised ei tekita ettevõtet. Ühise peremehe käitada olevatel erisihilistel käitistel peab olema alati midagi ühist²⁰. Neil peaks olema omadusi, mis lubaksid nende teotsemist siduda mingisuguse üldisema ühisihiga. Sellepärast ei moodustu iialgi ettevõtte ühele ja samale isikule kuuluvatest käitistest, millest üks on tikuvabrik, teine aga vesiveski ning kolmas talu. Samuti ei saa rakendada ühise valdaja päralt olevate käitiste kogu kohta ettevõtteid korraldavaid normistikke, kui üks neist on omnibus, teine sepikoda ja kolmas õppeabinõude tehas. Aga ka sel juhul ei ole võimalik kasutada ettevõtte kohta antud norme, kui ühise peremehe valdusel on, näiteks, kaks ühes ja samas linnas asuvat iseseisvat pärgamenditehast, mis teineteisest vaid selles erinevad, et neis kummaski kasutatakse erioskuslikke töövõtjaid. Sel juhul ei oleks tegemist mitte ettevõttega, vaid kahe sõltumatu käitisega.

Ka käitisega on lugu nii, et kui esineb ühelaadse teotsemise juhtijatena mitu üksteisest sõltumatut isikut, siis ei saa sellist teotsemist korraldada ühtlaselt ühe ainsa käitise näol²¹. On tingimata vaja, et esineks vaid üks juhtija, kes võiks iseseisvalt määrata töövõtjate teotsemisviisi ja -sihi. Kui, näiteks, ühel kingsepatöökojal on kasutada hulk töölisi, millest üks osa valmistab sääriskuid, teine osa aga ainult botikuid ja kolmas ainult kingi ning poolsaapaid, kui aga iga osa juhitakse sõltumatu peremehe osavõtul, siis ei ole meil ei ühise ettevõtte ega ühise käitise tegemist. Sellises teotsemises esi-

¹⁹ Vrd. Passow, op. cit., lk. 46.

²⁰ Vrd. Hueck/Nipperdey, op. cit., lk. 73 j.

²¹ Vrd. Hueck/Nipperdey, ibidem.

neb mitu käitist, olgugi et töötatakse vahest isegi ühiseis ruumes ja võib-olla koguni ühiste instrumentide kasutusel. Vastupidiselt eelmisele näitele ei ole üht ega mitut ettevõtet ega ka mitut käitist olemas, vaid ainult üks ainus käitis sel juhul, kui elektromontaažitöökoda läkitab oma üksikuid töövõtjaid igaühe eri-linnaossa alaliselt jooksvaiks töiks, jättes töökoja ruumid võib-olla töölistest täiesti tühjaks.

Tööõigusteadeuslikult laitmatult korraldatud töostatistikast võib näha, millistest teguritest oleneb käitiste ja ettevõtete arv. Käitiste arv sõltub ikka ühest ainsast tegurist, s. o. iseseisvate tööandjate arvust. Ettevõtete arv oleneb juba kahest eritegurist, nimelt iseseisvate tööandjate arvust ja, teiseks, ühisele üldsihile subordineeritavate erisihiliste käitiste arvust.

Kõigest sellest nähtub, et üksikust käitisest ei saa ettevõtet. On selge ka, et igast kahest või enamast käitisest samuti ei saa moodustada ettevõtet. Järelikult on ühtlasi selge, et ettevõtte mõiste varal üksinda on võimatu iseloomustada kõike seda, mida nimetatakse tööõiguseks, kuid on võimalik läbi saada üksi käitistemõistega. Sellepärast siis tundubki, et käitistemõiste on tööõigusele ainutähtis. Ning paljud teoreetikud rõhutavadki seda ja püüavad vältida ettevõtte mõiste tarvitamist oma tööõiguslikes aruteludes. Mis puutub meie esitatud ettevõtte mõiste sissu ja mahtu, siis vastav analüüs osutas, et see ei väljenda käitistemõiste kõrval tõesti midagi uut ega erinevat. Ettevõtte teotsemine on ju täiesti käitiste teotsemine, sest ettevõtte on ju käitiste koondis. Kuid kõigest sellest hoolimata ei saa ometi salata, et ettevõtte näol on meil tegemist siiski omaette esineva sõltumatu tööõigusliku ühikuga. Esiteks, nagu leidsime, see ühik võib moodustuda mitte ükskõik milliseist, vaid ainult teatavaist käitistest. Teiseks, sel uuel kujundil on ka oma käitiste sihist sõltumatu erisiht.

Ent siiski peame kõige õeldu man tunnustama, et ettevõttel ei ole tõepoolest mingit erilist tööõiguslikku sisustlikku. Tööõiguse erialadel on ettevõttel küll kindlasti omajagu lähtsust, kuid see on ikkagi sekundaarne tähtsus. Teoreetiliselt on primaarne kategooria ikkagi käitis. Sest ettevõtte mõiste tööõiguse piirides väljendab vaid seda, et mitmete käitiste ühisomanik võib teatavatel juhtudel kujutada tema isikus

paljude teiste isikute suhtes tekkivaid kohustisi üheks ainsaks kumuleeritud kohustiseks. Ja see oleks ka kõik.

Kuid nii on lugu vaid teoreetiliselt. Tegelikult võib see küsimus olla lahendatav teatava määraniteisiti. Võiksime kujutella sotsiaalseaduseandlust, mis asetab pearõhu just ettevõttele, seades käitise tagaplaanile. Kuid selline positiivõiguslik olukord ei riivaks sugugi teooriat. Kuigi on asetatud pearõhk ettevõttele, ei saaks viimast ometi muidu määratella, kui vaid käitise mõiste kaudu. Ja peale selle peaksime teatavaid majanduslikke üritusi ikkagi ka sel juhul märkima käitise termiga. Sest nagu ülalpool selgus, ei saa ettevõtte mõistega haarata kõiki tööõiguslikke teotsemisi. Sellepärast siis, kuidas sotsiaalpolitika ei suhtukski ettevõtte ja käitise mõistesse, tema ei saa kunagi käitise mõistet täielikult välja suruda. Küll aga võib vastava ala seaduseandlus sellekohaseid normistikke nii korraldada, et ta, näiteks, eelistab ettevõtet mõistet käitise mõistele. Käitise mõiste esineb sel juhul ainult sellise teotsemise tähistamiseks, milleks ei ole võimalik rakendada ettevõtte teoreetilist kontseptsiooni. Meil Eestis on see küsimus maksva tööõiguse valdkonnas lahendatud kahel eriviisil. Töökaitse- ja õnnetusjuhtude vastu kindlustuse õiguses on antud primaat käitisele. Ettevõtte mõistet võib neis tööõiguse eriharudes tarvitada ainult sellekohasest normistikest nähtavalt erandjuhtudel. Vastupidiselt on tööorganisatsiooni ja haigusjuhtude vastu kindlustuse õiguse osas omistatud primaat just ettevõttele. Käitise mõiste esineb neis tööõiguse eriharudes ainult subsidiaarselt.

Kuid ei tule unustada, et vastavad *termini technici*, näiteks, käitise väljend, ei esine meie natsionaalset päritolu õiguseallikais üldse mitte. Seks on alati kasutatud kas sõna „ettevõtte“ või mingisuguseid muid väljendeid. Ex-vene seadusis on käitis väljendatud sõnaga „zavedenie“, kuid seegi väljend esineb harva. Rohkem kasutatakse selleks sõna „predprijatie“. Seda arvesse võttes peab normirakendaja alati nendest järeldama, millise tööõigusliku erinormiga on meil konkreetsel juhul tegemist. Üldiselt on aga nii, et töökaitse ja õnnetusjuhtude küsimuste alal tuleks vene „predprijatie“ tõlkida ja samuti eesti tekstes esinev „ettevõtte“ asendada sõnaga „käitis“. Muil juhtudel aga tuleks mõelda „predpri-

jatie“ ja „ettevõtte“ väljendis ettevõtet tööõigusteaduslikus mõttes.

Olgu eriliselt toonitatud, et ülalesitatud ettevõtte ja käitise mõisted on puhtteoreetilised. Neid ei või rakendada meie tööõigusevaldkonnas esinevate üksikjuhtude lahendamiseks. Nad võivad olla ainult vastavate õiguseallikate ainetiku süsteemimisvahendeiks. Ja ametite tegeluses nad saaksid tulla tarvitusele ainult normide seletamises kaudse interpretatsiooni vahendina.

Et neid ülalmääriteldud mõisteid saaks kasutada ka konkreetsete juhtude lahendamise otstarbel, on vaja neid täiendavalt varustada uute positiivõiguslike tunnusatega vastavaist õiguseallikatest. Seda teemegi järgnevais osades.

II. Käitise ja ettevõtte dogmaatilisi mõisteid.

C. Käitise valdkond.

6. Käitise mõiste töökaitseõiguses. Maksva tööõiguse igas üksikus eriharus käitsemõiste on sisustatud isemoodi. Töökaitseõiguslik käitis on hoopis midagi muud kui, näiteks, tööorganisatsiooniõiguse osas esinev käitis. Samuti erineb töökaitseõiguslik käitis suuresti töökindlustusõiguslikust. Selles olukord põhjustab käitise mõiste vaatlemist maksva tööõiguse üksikute eriharude järgi.

Eesti töökaitseõiguses nimetatakse käitiseks sellist käitist, mida käitatakse produktsiooni, ürgproduktiooni ja transpordi majanduslikel aladel palgalises sõltuvas töös²².

Antud mõiste määritelu sõnastuses esineb sari töökaitseõiguslikku käitist iseloomustavaid tunnuseid. Kõige pealt nähtub sealt, et seda liiki käitis esineb üksi majanduslikel aladel. Selle järgi töökaitseõiguslikud käitised ei ole võimalikud üldkultuurilisel, hariduslikul, poliitilisel, kirjanduslikul ja kunstilisel alal.

²² Svod Zakonov, tom XI, č. 2., Ustav o promyšlennosti fabričnozavodskoj i remeslennoj, § (st.) 1. Ühenduses sellega RT 1920, 28, I, 106. — Svod Zakonov, tom XI, č. 2., Ustav o promyšlennom trude, 42—117, 372, 541. — Ühenduses viimase §§ 64—86 RT 1924, 68, I, 30, § 1. — RT — Ühenduses tööõigusliku Ustavi 372 §-iga RT 1923, 106, I, 84, 1. osa. — RT 1926, 4, I, 6, § 1. — RT 1928, art. 287. — RT 1921, 102, I, 194, § 1. — RT 1928, art. 145. — RT 1929, art. 258. —

Jätkuvalt nähtub antud määritelu sisust, et töökaitseõigusliku käitise maksvuse piirkond ei ulatu siiski mitte igasugusele majanduslikule teotsemisele. Ta esineb vaid ürgproduksiooni, produktsiooni ja transpordi aladel.

I. Ürgproduksiooni alal meil arvatakse käitisi töökaitseõiguse alla, kui neid käitatakse:

- 1) põllumajanduse eriharudes²³
 - a) põllunduses, kui selle haruna mõistame majanduslikkude hüvede soetamist põlluharimise teel²⁴,
 - b) aianduses, kui selle haruna mõistame aedvilja kasvatamist ühe või mitme talupidamise tingimustes²⁵,
 - c) karjanduses, kui selle haruna mõistame kariloomade pidamist põllumajanduse tingimustes²⁶.

Põllumajanduse eriharude manu arvame ka igasuguseid kõrvaltöid. Kõrvaltööks peame niisugust teotsemist, mida saab seada ühendusse ülalloodatud eriharude põhitööga. Kindlasti peame arvama siia hulka ka kodumajanduse, sest teda mainib vastav seadus selge sõnaga. On nimelt öeldud, et „põllutöolisteks“ loetakse ka „majatalituses“ teotsemaid palgalisi. Kuid kõrvalharude manu ärgu arvatagu põllumajanduslikke tehnilisi²⁷ käitisi, sest viimaste kohta ei käi ürgproduksiooni korraldavad seadused. Edasi ürgproduksiooni alalt arvatakse käitisi töökaitseõiguse alla, kui neid käitatakse

2.) kaevanduses²⁸, kui selleks peame maapealset ja maa-alust teotsemist, mille sihiks on hankida maapinnast nn. maapõuevarasid. Vastav teotsemisala tähistatakse sellekohaseis õiguseallikais „gornoe delo“ või „mäenduse“ ehk „mäe-

²³ RT 1921, 102, I, 194, § 1 on mõistetud selle all „põllumajapidamist“.

²⁴ RT, ibid., kus on mainitud „põllutööd“.

²⁵ RT, ibid., kus on mainitud ka „aiatööd“.

²⁶ RT, ibid., kus esineb muu seas ka „karjakasvatus“.

²⁷ RT, ibid., märkus: „Põllutöö kõrvalharuks ei loeta tehnilisi ettevõtteid...“ — Vrd. Friedrich Aereboe, „Technische Nebengewerbe, Hausindustrie und Verkauf von Bodenerzeugnissen“ teoses Allgemeine landwirtschaftliche Betriebslehre, Vierte Auflage, Berlin 1919, lk. 92 jj.

²⁸ RT 1923, 106, I, 84, 1. osa. — RT 1926, 4, I, 6, § 1. — RT 1924, 68, I, 30, § 1. — RT 1928, art. 287. — Esitatud allikad on tarvilikud tööduse mõiste määritlemiseks. Meie dogmaatilisse töödusmõistesse mahub muu seas ka kaevandus.

asjanduse“ abil. Sesse teotsemisse kuuluvad kõige pealt kivi-murrud, turbaaugud ja mäekaevandused. Töökaitseõiguslikke käitisi esineb veel

3.) kaevanduslikus töönduses²⁹, s. o. teotsemises, mille sihiks on kaevanduse saadusi tehniliselt muundada teisesisuliseks ja -vormiliseks.

II. Produktiooni alal arvatakse käitisi kaitseõiguslikeks, kui neid käitatakse

4.) töönduses, s. o. teotsemises, mille sihiks on³⁰

a) esemeid valmistada, muundada, viimistella ja kaunistada³¹,

b) esemeid puhastada ja parandada³²,

c) esemeid müügiks korraldada³³,

d) esemeid käsitseda dokkides, sadamates, ladudes, keldrites ja aitades³⁴,

e) esemeid ja seadiseid hävitada või lammutada³⁵,

f) energiat produtseerida, transformeerida või transponeerida³⁶, ja

g) hoonestada maid ja ehitada veondusevahendeid, teid, veeteid, raudteid, sildu, tänavaid, viadukke, tunnelid, muule, kanaleid, maa-aluseid ja maapealseid traadiline ja torustikke, vabrikuid, tehaseid, jaamu ja töökodasid³⁷.

III. Transpordi alal arvatakse töökaitseõiguse alla neid käitisi, mida käitatakse

5.) veonduses³⁸, s. o. teotsemises „inimeste ja asjade veoks“ ja lõppeks

6.) merenduses³⁹, s. o. teotsemises kaugetel veeteedel liikuvatel merelaevadel.

Nagu nähtub üksikute majanduslikkude alade loendamisest, töönduse mõiste tuleb hoida lahus veonduse mõistest ja viimast merenduse mõistest. Töönduse mõiste on tähistatud vastavais seadusis väljendiga „tööstus“ ehk „promyšlennost“. Selle mõiste määritlet Ustav o promyšlennosti fabričnozavodskoj i remeslennoj. Kuid eesti pärit-

²⁹ Samad allikad ja samaks otstarbeks. Meie sellekohaseis seadusis väljendatud töönduse mõiste sisaldab ka kaevandusliku töönduse.

³⁰⁻³⁷ Vt. RT 1924, 68, I, 30, § 1, kus on meie tööõiguslikule töönduse mõistele antud selgem redaktsioon: täht b ja täht c.

³⁸ Ibidem, täht d.

³⁹ RT 1928, art. 145. — RT 1929, art. 258.

olu tööõiguslikud allikad 1920.⁴⁰, 1923.⁴¹, 1924.⁴², 1926.⁴³, 1928.⁴⁴ aastast muundasid ex-vene 1723. aastal loodud tööndusedefinitsiooni. Viimaste redaktsioonide järgi aga on tööndusemõiste ülemäära avardunud, võttes enesesse niihästi kaevanduse ja kaevandusliku töönduse kui ka veonduse. Siin rõhutame veel kord, et viimase all võib mõista teotsemist esemete veoks, kuna merenduse all aga teotsemist kaugeteede merelaevadel, vaatamata sellele, missihiline see teotsemine on.

Nagu nähtub sellekohaseist õiguseallikaist, kõigi ülalloendatud majanduslikkude alade jaoks on maksmas üksikute eriharude järgi suuresti erinevaid normistikke, kuid töökaitseõiguse alla arvamise puhul ei tule arvestada muid tunnuseid, kui vaid vastava eriharu tööiseloomu. Töökaitseõigusele on vaja ainult üht — s. o., et vastavaid käitisi käitatakse ülalkirjeldatud majanduslikel aladel. Kõik muu on ülearune. Seadustes ei leia tähelepanu, kas töökaitseõiguse alla arvatavad käitised ja ettevõtted loovad varasid ja valmistavad kaupu või hävitavad neid. Seadused ei pea ka vajalikuks määratella, et vastavad käitised valmistaksid, näiteks, ainult müügiks. Töökaitseõigusele on tähtsusetu, kas teotsetakse tööandja isiklikeks tarveteks või turu jaoks. Samuti ei ole oluline, kas töökaitseõiguslik teotsemine on tulutoov või majanduslikult kahjulik.

Et 1723. aasta „promyšlennost'i“ mõiste meil on asendatud eesti seaduste moodsama „tööstuse“ mõistega 1923. aastast, siis ei ole endastmõistetavalt mingit töökaitseõiguslikku tähtsust paljudel vene „promyšlennost'i“ mõistest tuletatavail küsimustel. Sellepärast peame maksvas töökaitseõiguses ebaoluliseks käitiste liigitamise vabrikuteks, tehasteks, manufaktuurilisteks ja käsitööstuslikeks käitisteks. Olgu aga lisandatud, et töökaitseõiguse seisukohalt on tähtsusetu ka käitiste jaotlemine suur-, kesk- ja väiketööstuslikeks.

Meie töökaitseõigusliku käitise mõiste määritelust nähtub jätkuvalt, et ülalloendatud teotsemisalade käitised ei ole igal tingimusel tööõiguslikud. On veel vaja, et neid käitatakse

⁴⁰ RT 1920, 28, I, 106.

⁴¹ RT 1923, 106, I, 84.

⁴² RT 1924, 68, I, 30.

⁴³ RT 1926, 4, I, 6.

⁴⁴ RT 1928, art. 287.

sõltuvas palgalistöös. See viimane öeldis vajab lähemat kommenteerimist. Analüüsime eeskätt sõltuva töö tunnust.

Töökaitseõiguse normistikest nähtub, et vastavais käitisis tehtav töö ei ole mõeldud, esiteks, töötajate eneste kasuks, vaid igal juhul tingimata teiste isikute heaks. Seega on öeldud, et töökaitseõigusele ei allu ükski käitis, kus töötatakse töötajate eneste kasuks. Teiseks, töökaitseõiguslikes käitisis tehtava töö kohustisega käib lakkamatult kaasas kestva alistumise kohustis tööandja alalistele juhistele. Selle järgi ei kuulu kaitseõiguse alla need isikud, kes töötavad küll tööandja kasuks, kuid kes oma kohustisi täidavad käitise omaniku direktiooni võimust täiesti sõltumatult. Need oleksid, näiteks, käitise juhatuse liikmed, asjaajajad, instruktorid, käitise volinik või juriskonsult, aga eeskätt käitises teotsev tööandja ise.

Sõltumuse tunnuse puududes meil ei saa tunnustada töökaitseõiguslikuks rätsepa töövahekorda tellijaga, kunstniku kohustist maalitava isiku suhtes, advokaadi volitamist esinemiseks kohtus või töösuhet teadusliku sekretäriaga.

Mainitud sõltumuse tunnuse kõrval esineb ülalantud määritelus veel palgalisuse tunnus. See tähendab seda, et vastavais käitisis tehtaval tööel ei tohi puududa palgalise lepingu alus. Analüüsime sedagi tunnust üksikasjalisemalt.

Vastavaist normistikest selgub, et töökaitseõiguslik on üksnes see töö, milleks ollakse kohustatud sellekohase lepingu alusel. Selle tunnuse puududes ei teki tööinspeksiooni suhtes mingisuguseid kohustisi neile käitisele, kus töötatakse mitte tööõigusliku lepingu põhjal, vaid mõnel muul õiguslikul alusel. Viimaste hulka kuuluksid kõik käitised, kus töötatakse üksnes selle omaniku perekonnaliikmete abil. Siin ei kohusta kedagi enam tööõiguslik leping, vaid juba perekonnaõigus. Mittetööõiguslike liiki kuuluksid ka need käitised, kus töötatakse sunnitöolistega karistusõiguse alusel, samuti needki käitised, kus töötegemine on töötajate avalikõiguslik kohustis kaitseväeteenistusõiguse alusel.

Mõisteliselt on tähtis ainult, et töötatakse sõltuvalt palgalise töölepingu alusel. Ei ole järelikult oluline mingi muu küsimus, nagu lepingu vormilisus ja kirjalikus. Ei ole oluline seegi küsimus, kuidas tööõiguslik leping sõlmitakse. Ei tule sellepärast omistada mingit erilist relevantsust asjaolule,

et mõningas majanduslikus eriharus, näiteks töönduses, võib tööõigusliku lepingu eel käia lühiajaline tsivilistlik teenistusleping. Täiesti ebaoluline on küsimus, kui kauaks on sõlmitud tööleping: kas määritletud või määritlemata ajaks või ainult teatava iseloomuga töö kestuseks.

On tähtis, et leping oleks palgaline. Kuid eriliselt kriitiline ei ole viimane tunnus siiski mitte. Meil ei ole võimalik sõlmida palgatu tööõiguslikku lepingut. Kuid ega sõlmitud leping ei ole seepärast veel tühine, kui temas tasu on jäetud määritlemata. Leping jääb ka sel juhul jõusse, ainult et tööandja saab palgalisuse nõude täitmatajätmise pärast karistada. Sellest nähtub, et, näiteks, palgaraamatusse tasunormi märkimata jätmine on teatava määrani ebaoluline. Ja vastav norm, mis nõuab tasunormi märkimist lepingutesse, on ise ebaehtis kaitsenorm, s. o. niisugune norm, mille rikkumine ei tee vastavat akti veel tühiseks. Sellepärast me siinkohal palgalisuse tunnuse juures pikemalt ei peatugi.

Vastavaist allikaist nähtub, et tööõigusliku palgalise lepingu sisuks võib olla igasugune sõltuv teotsemine. Sellisesse teotsemise mõistesse mahub kõige pealt

a) füüsiline teotsemine, s. o. füüsilise inimtööjõu rakendumine meeleliselt tajutavate välisesemete juures,

b) vaimne teotsemine, s. o. mõisteliselt arutlemine intellektuaalsete operatsioonide varal. Aga koguni

c) muljete vastuvõttki võib olla töökaitseõiguslikuks „teotsemiseks“ ning, lõppeks, isegi

d) valmisolek tööks, kui kõnesse võib tulla teatav konkreetne tegevus, mille laad ja siht on lepingus määritletud.

Sellekohaseist õiguseallikaist nähtub ilmsesti, et töökaitseõigusliku käitise mõistele on ebaoluline ka isikute liik, kes esinevad töövõtjatena. Allikad ei tee vahet ei töölise ega teenija vahel, ega töövõtja ja tööõppuri vahel. Töökaitse alla käib mitte üksnes masinate man töötav või teatavaid tehnilisi töövahendeid kasutav või välisesemetega teotsev isik. Siia kuuluvad ka tehnikud, joonestajad, kirjutajad, kontoriametnikud ja käitise õue- ning öövahid.

Töökaitse seisukohalt on ebaoluline käitise mõistele ka töövõtjate arv. Iga ülalkirjeldatud tunnustega varustatud käitis on töökaitseõiguslik, töötagu temas kas või üks ainus töövõtja ja seegi tööõppurina.

7. Käitise mõiste õnnetuste kindlustuse õiguses. Käitis õnnetusjuhtude vastu kindlustuse õiguses erineb tunduvalt käitiseist töökaitseõiguse valdkonnast. Nagu see ilmsesti nähtub vastavaist normistikest, mis määritlevad sotsiaalkindlustusõiguse selle haru ulatust, käitis on siin märksa kitsama mahuga.

Siin nimetame käitiseks vähemalt viie palgalise töövõtjaga majanduslikult käitatavaid käitisi töönduses, kaevanduslikus, kaubanduslikus ja põllumajanduslikus töönduses, kaevanduses ja veonduses⁴⁵.

Nagu antud mõiste määritelust selgub, tööõiguse selles eriharus on kõige pealt tähtis, et vastavaid käitisi käitataks kindlalt piiritletud majanduslikel aladel. Siia kuulub eeskätt tööndus, kaevandus ja veondus sellekohaste eespool selgitatud mõistete piirides. Samuti arvame siia kaevandusliku töönduse ürgproduktiooni ja produktiooni piirialadelt. Edasi on töökindlustusõiguse käitiste teotsemise alaks veel kaubanduslik ja põllumajanduslik tööndus. Kaubandus ja ka põllumajandus jääb aga arvestamata.

Tähtsusetu aga on küsimus, milliseid konkreetseid majanduslikke sihte nende käitiste kaudu just taotellakse. Seadused ei võta ses asjas seisukohta. Küll toonitavad vastavad normistikud mitmel juhul selgesõnaliselt, et tähtis on vaid vastav tööala ja töövõtjate arv käitistes. Et maksivad seadused ei kitsenda kuidagi ega piiritle üldse mitte majandusliku teotsemise sihte, on võimalik kujutella selle ala käitisi taotlemas kujuteldavalt mitmekesiseid eesmärke. Selle ala käitised võivad luua uusi varasid, valmistada kaupa turu jaoks, korraldada esemeid müügiks, soetada väärtusi omaniku enda isiklikeks või oma perekonna tarveteks, hävitada asju ja lammutada sisseseadusid. Selle ala käitised võivad piirduda vanast majanduslikust olustikust uue parema olustiku loomisega. Nad võivad ka leppida kas või üksnes varade ümberpaigutamisega kohalt kohale.

Õnnetusjuhtude vastu kindlustama peavad meil igasugused käitised ülaltähendatud majanduslikkudelt aladelt. Olgu mainitud kõik vabrikud ja tehased, jõujaamad ja töökojad, ehitused ja hoonestused, kaevandused ja murrud, laod, keld-

⁴⁵ RT 1923, 106, I, 84.

rid, aidad, varade ekspeditsioon ja kaupade komisjon, kõik köögid restoranides, hotellides ja haiglates, arvestades, et sellekohasest teotsemisest võtab osa vähemalt viis töövõtjat.

Õnnetusjuhtude vastu kindlustuse sundusliku kohustise alla ei kuulu üldpõhimõtteliselt riigikaitised. Olgu vahest siis, kui neid selleks eriaktidega *expressis verbis* kohustatakse, nagu on toimitud, näiteks, põlevkivitööstuse, turbatööstuse ja riigitrükikoja suhtes, arvates neid tehnilise järelevalve ja töökaitse alla. Erandlikult ei allu mainitud kohustisele üldkasutamiseks määratud eraraudteede seltside kaitised. Kuid kui niisuguste seltside päralt peaks olema kaitisi, mida kaitatakse seltsi enese tarveteks, siis kuuluvad needki kindlustuse kohustise alla. Samuti tuleb arvata sundusliku kindlustuse kohuslikeks kõik need eraraudteed, mis ei ole määratud publikule üldtarvitamiseks. Nii oli see küsimus lahendatud juba Vene tsaaririigis. Nii maksab see korraldus ka meil praegugi, olgugi et maksvuse alus on hoopis teine kui see oli siis. Kui vanasti taheti, et teatav oma tarveteks kaitatav ettevõtte oleks kuulunud sundusliku kindlustuse alla, oli vaja seda *expressis verbis* eraldi väljendada. Sellepärast siis ongi mõistetav, et kui taheti öelda teatava osa eraraudteede kohta seda, mis meie oleme öelnud paar lauset eespool, pidi Ustav o promyšlennom trude seda eraldi väljendama. Ja ta mainiski oma 372. §-is „promyšlennost'i“ kõrval muu seas veel veondust. Kuid praegu ei ole sel asjaolul enam mingit tähtsust, sest Ustavi 372. §-i tühistamise seadus kõrvaldas endise õigusliku korra täielikult. Uus seadus andis Ustavi 372. §-ile sellise redaktsiooni, mis avardas endise „promyšlennost'i-tööstuse“ mõiste tundmatu-seni. Uus tööstuse, s. o. töönduse mõiste ei tarvitse enam mainida veondust eraldi, sest ta haarab selle mõiste ühe erielemendina enese kumulatiivmõistesse. Juba ülalpool, kaitseõiguslikku kaitist vaadeldes, võisime näha, et seaduste tööstuse mõiste on isegi laiem, kui sellekohane teoreetiline (töönduse) mõiste. See uus suuresti avardatud töönduse mõiste peidab „tööstuse“ väljendi taga mitte ainult ainest muundavat teotsemist, millena teda teoreetikud määritlevad. Meie tööstus on muundav, loov, aga ka hävitav, korraldav, ehitav, hoonestav ja isegi veondav ja kaevandav teotsemine. Ja sellises dogmaatilises tööstusmõistes väljendatud teotsemise laad ongi meil ainukeseks tunnuseks, mille

järgi saab arvata käitisi sundusliku kindlustuse kohustise alla. Kui arvestada ka veel vähemalt viit palgalist osavõtjat sellelaadses teotsemises, oleks kõik muu hoopis ülearune.

Olgu siiski tähendatud, et õnnetusjuhtude vastu kindlustuse õiguse käitisele ei ole palgaliste töövõtjate arv kuigi kriitiline. Üldpõhimõtteliselt arvestatagu siin käitise-
sena ikka vähemalt viie inimtööjõu koondumist üheks majanduslikuks tervikuks. Kuid ei ole takistusi, et kindlustusnõukogu, arvestades töö erilist hädaohtlikkust, loeks käitiseks ka mõnd väiksemat töövõtjate koondist. Ja erakordsetel juhtudel kindlustusnõukogu võib ka vabastada mõne suurema käitise kindlustuse sundusest.

Selles tööõiguse eriharus on ka töö palgalisuse tunnus omavõrt oluline. Sest kindlustusekohuslikud on ainult palgalised. Sellepärast ei kuulu nende hulka tavaliselt käitise töötavad omaniku perekonnaliikmed. Küll aga tuleks nende sekka arvata käitise juhatuse liikmeid, kui nad teevad palgalistena käitise sihipärast tööd. Siia kuuluksid ka artelli juhtivad isikud, kui nad artellis kaasa töötavad ja selle eest palka võtavad.

Ei ole tähtis, kas tehakse käitise sise- või välistöid. Siiski tuleb silmas pidada seda, kas tehakse käitise sihipärast või mõnd muud „juhuslikku“ tööd. Õnnetusjuhtude vastu kindlustuse õiguses saab arvestada üksnes sihipärast teotsemist. Viimane on selline töö, milleks käitis ongi asutatud ja millela ta ei saaks püsida. Näiteks tsemendivabriku käitisepäraseks tööks on ainete saagimine, peenendamine ja sõelumine. Mittekäitisepärane ehk, nagu seadus ütleb, „juhuslik“ töö on, näiteks, vabriku õues lillepeenarde korraldamine või ilupuude istutamine. Kuid selline juhuslik töö ei või kesta üle seitsme päeva. Vastasel korral hakkab maksma töökindlustuse sund nendegi suhtes.

Õnnetusjuhtude vastu kindlustuse õigus suhtub töövõtjate liikidesse samal viisil nagu töökaitseõiguski. Siin ei tehta mingit vahet üksikute töövõtjate vahel. Arvestatakse kõiki töövõtjaid soole ja vanusele vaatamata.

D. Ettevõtte valdkond.

8. Käitise mõiste haiguste kindlustuse õiguses. Haiguste vastu kindlustuse õigus ühes käitiseorganisatsiooniõigusega on selline ala, kus käitise mõiste kasutamine esineb vastavais dog-

maatilisis konstruktsioones võrdlemisi harva. Selle ala normistikud enamikul juhtudel asetavad esiplaanile ettevõtte mõiste. Kus see vähegi sobiv, võimaldatakse ühe isiku mitmete käitiste vastu tekkivaid kohustisi kumuleerida ühisihilise ettevõtte kohustisteks. Haiguste vastu kindlustuse õigus ühes käitiseorganisatsiooniõigusega moodustab seega nõndaöelda ettevõtte valdkonna. Kuid sellest hoolimata selgitame järgnevais aruteludes esinevaid küsimusi ikkagi ainult käitise mõiste kaudu. Esiteks, nii on lihtsam. Ja, teiseks, oleme seks õigustatud, sest ettevõtte, mis ise koostub üksikutest käitistest, ei esine selgi alal ainumaksvana, vaid ainult domineerivana käitiste kõrval.

Haiguste vastu kindlustuse õiguses käitis esineb peaaegu samal kujul nagu õnnetuste vastu kindlustuse õiguse alalgi. Siiski on siin mõningaid põhimõttelisi erisusi olemas nii *de lege lata* kui ka tavaõiguslikult.

Haiguste vastu kindlustuse õiguses hakkas meil maksma ex-vene Ustav o promyšlennom trude, mille 257. § arvas sundusliku kindlustuse kohustise alla kuuluvateks käitisteks ja aladeks

- 1.) töönduslikud vabrikud ja tehased,
- 2.) mäenduse ja mäendusliku töönduse,
- 3.) sisevete veonduse järvedel, jõgedel ning kanalitel,
- 4.) erakäitusel olevad raudteed, s. o. kui viimased ei ole avatud publikule sõiduks ja veoks, vaid on olemas vaid teatavate käitiste oma tarveteks. Ja
- 5.) trammikäitised.

Niisuguseid käitisi võis arvata kindlustuse sunduse alla, kui neis töötas alaliselt mitte vähem kui kakskümmend palgalist töövõtjat aurukatelde ja inimtööjõuta liikuvate masinate kaasabil. Või kui käitis ei olnud varustatud selliste katelde ja masinatega, siis oli vaja kindlustuse kohustise alla arvamiseks vähemalt kolmkümmend töolist ja teenijat. Peale selle selline käitis pidi olema tingimata vabriku- või tehassenimeline. Teatavil juhtudel võis arvata kindlustusekohuslikuks käitiseks ka väiksemaulatuslikku töövõtjate koondist. Kuid iialgi ei tohtinud palgaliste arv olla alla kümne.

Vene Ajutine Valitsus oma 1917. a. 25. juuli dekreediga ⁴⁶

⁴⁶ Sobranie uzak. i raspor. pr., 1917, art. 1313.

muutis ülalmainitud seaduse 257. §-i redaktsiooni, määraes käitise palgaliste alammäära kindlaks viiele. Ühtlasi aga anti vastavaile asutisile võimalus arvata kindlustusõiguslikeks käitiseks ka niisuguseid koondisi, mille töövõtjate arv ei ulatu viieni. Sellest tingimusteta väljendatud võimalusest haaras kinni kindlustusnõukogu ja andis selle kindlustusameteile juhtnõuiks. Selle järgi võiks arvata kindlustuse sunduse alla isegi käitisi, kus töötatakse, näiteks, ainult ühe palgalise tööõppuriga. Selles siis ongi siin teatav erisus õnnetuste vastu kindlustuse suhtes olemas.

Vene Ajutise Valitsuse ülalmainitud dekreet tõi maksvasse õigusse veel teisigi muudatusi. Ta täiendas muu seas ülalloendatud kindlustusele kuuluvaid tööalasi. Nii lisandus endistele veel

- 6.) käsitööndus ja
- 7.) ehitusettevõtted.

Sellisel kujul peakski praegu meil maksuma haiguste vastu kindlustatavate majandusharude nomenklatuur, sest et Ustav'i 257. § ei ole meil enam otseteed muudetud. Kuid asi ei ole ses asjas hoopiski nõnda. Lugu on nimelt nii, et ülalloendatud majandusharude nimistu üksikud punktid kaotavad oma mõtte ja sisu meie muude tööõiguslike kühimuste muutunud olukorras.

• Antud nomenklatuuri 1. punktis mainitud vabrikute ja tehaste töõnduslik mõiste oli antud vaid töõndusõiguslikus Ustav'is o fabričnozavodskoj i remeslennoj 1. §-is 1920. aastal. Suur-, kesk- ja väiketöõnduse seadus tühistas aga selle §-i ühes paljude järgnevatega. Seega meie ülalesitatud majanduslike alade ja käitiste nimistust langeb välja vabrikute ja tehasteilmeliste käitiste erigrupp. Samal põhjusel langeb välja ka 6. punkt, sest 1920. aastast saadik eesti päritolu allikad ei tee enam vahet vabriku- ja käsitöönduse vahel.

1923. aasta Töõliste õnnetusjuhtude korral kindlustamise seaduste muutmiseseadus, eriti aga 1924. aasta Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta töõndusettevõtetes, andes töõnduse mõistele uue avarama definitsiooni, võttis sisu ja mõtte ka kõigilt teistelt nomenklatuuris tähistatud punktideilt. Mainitud 1923., eriti aga 1924. aasta seadus on seega kaudselt muutnud õige rohkesti tööõiguslikus Ustav'is ennakmaksnud põõhimõtteid. Täiesti sisutuks ja mõttetuks ta tegi aga töõõigusliku Ustav'i 257. §-i, kuhu jääks püsima üksi töõn-

dusala 1924. aasta ülalmainitud seaduse määratluse piirides. On ju õigusinstituutidega lugu nii, et nad peavad paratamatult moodustama ühtlase normistikkude terviku. Sellest paratamatust tarbest tingituna uued seadused muudavad *nolens-volens* alati vanu seadusi, kui viimaste kontseptsioonid peaksid satuma pärastistega mõistelisse vastuollu. Nii ongi lugu just tööõigusliku Ustav'i 257. §-iga ja eriti 1924. aasta seaduse sisustikkudega.

Sellekohaselt arvame käesoleval ajal haiguse vastu kindlustuse kohuslikeks kõik järgmised töönduslikud ettevõtted ja käitised:

„a.) mäekaevandused, kivimurrud, turbatööndus ja igasugused teised ettevõtted, kus maapõuevarasid maapinnast välja tuuakse,“

„b.) ettevõtted, kus saadusi valmistatakse, ümber töötatakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse, lõpetatakse, müügiks ette valmistatakse, lõhutakse, hävitatakse või kus ained ümber luuakse, tööndussiseseadusid või -abinõusid lammutatakse, igasugust liikumis- ja elektrijõudu saavutatakse, transformeeritakse ja üle antakse, samuti ka laevaehitus,“

„c.) ettevõtted igasuguste ehituste, hoonete, raudteede, tänavraudteede, sadamate, laevatehaste, muulide, kanalite, veeteede, maanteede, tänavate, tunnelite, sildade, viaduktide, reovee-kanalisatsiooni ja -torude, kraavide, kaevude, telegraafi, telefoni ja elektri sisseadude, gaasivabrikute, veevarkide ehitamiseks või muude ehitustööde tegemiseks, samuti ka ettevõtted, millel ülesandeks nende uuesti ülesehitamine, korrashoid, parandamine, ümberehitamine või lammutamine, aga ka alusmüüride ja igasuguste teiste eeltööde tegemine ülalnimetatud ehitiste ja hoonete jaoks,“

„d.) ettevõtted inimeste ja asjade veoks maanteedel, tänavatel, raudteedel, mere- ja siseveeteedel kui ka kaupade tõstmiseks dokkides, sadamasildadel ja ladudes.“

Kõike ülalseatut arvesse võttes määritleme tööõiguse kõnesoleva eriharu käitist üksnes majanduslike tööalade järgi, sest et töövõtjate arvul ei ole siin erilist tähtsust. Nii nimetamegi käitiseks siin sellise, mida käitatakse töönduses, kaevanduses, kaevanduslikus, kaubanduslikus ja põllumajanduslikus töönduses ja veonduses.

Kindlustatavad on kõik töövõtjad, s. o. niihästi töölised ja teenijad kui ka tööõppurid. Ei ole kindlustatavad käitiste juhatuse ja tööandja perekonna liikmed ja ka „juhuslikud“ töölised teatava arvu päevade kestel.⁴⁷

9. Käitise mõiste käitiseorganisatsiooniõiguses. Käitiseorganisatsiooniõigus on selline ala, kus eelistatakse, kui see on vähegi sobiv, ettevõtte mõistet käitise mõistele. Ometi jääb siingi primaarseks nähtuseks siiski käitis.

Sel alal mõistetakse käitisenähtuseid selliseid käitiseid, mida käitatakse vähemalt kümme viieteistkümne eluaasta ületanud palgalisega tööstuses, kaevanduses, kaevanduslikus, kaubanduslikus ning põllumajanduslikus tööstuses ja veanduses.⁴⁸

Iga käitise ja ettevõtte organisatsiooni moodustavad viieteistkümne eluaasta ületanud palgalised töövõtjad. Organisatsiooni kujudeks on peakoosolek otsustava ja vanematenõukogu või üksikud töölisevanemad täitva organina. Peakoosoleku moodustamiseks on vaja vähemalt kümme palgalist töövõtjat. Vanematenõukogu moodustamiseks on vaja vähemalt nelja töölisevanemat. Üksikuid töölisevanemaid valitakse neis ettevõttes ja käitises, kus töövõtjaid ei ole vähem kui kümme. Vanematenõukogu moodustatakse ainult neis ettevõttes ja käitises, kus töövõtjate arv ületab 550.

Käitiste ja ettevõtete liigitamine ei ole käitiseorganisatsiooniõigusele oluline. Ta toimub siin vastavate käitiseorganisatsioonide kujude järgi. Tehakse vahet üksikute töölisevanemate ja vanematenõukogude esindusega organisatsioonide vahel.

Ühe töölisevanema esindusega on käitised ja ettevõtted 10—150 palgalisega, kahe töölisevanema esindusega on käitised ja ettevõtted 151—350 palgalisega ja kolme töölise-

⁴⁷ Kuigi meie töökindlustusõigus on teinud läbi mitmeidki arengustapmeid, ei ole ta siiski suutnud jõuda välja välismaade vastavate normistikkude avarusteni. Vrd. Henry Bourdeaux, Code du Travail, Paris 1929. — Heinrich Hoeniger, Arbeitsrecht, Mannheim, Berlin, Leipzig 1929. — U.S.I.L.A., Codice del Lavoro, terza edizione, Roma 1930. — E. A. Kolotuchin i A. M. Kilinskij, Deistvujušče zakonodatelstvo o trude, Moskva 1923.

⁴⁸ RT 1919. 6. II. Vabrikute ja tehaste tööliste organisatsioon ja vanematenõukogu põhjuskiri.

vanemaga esindusi on vaid käitistes ja ettevõtetes 351—550 palgalisega.

Vanematenõukogu moodustatakse neljaliikmeline 551—750 arvulise tööliskonna puhul, viieliikmeline aga 751—1000 palgaliste arvu juures. Ettevõtteis ja käitises 1000—2000 töövõtjaga valitakse viiele töolistevanemale lisaks veel üks iga 250 palgalise kohta, mis on üle tuhande. Ettevõtteis ja käitises üle 2000 töövõtjaga valitakse üheksale töolistevanemale lisaks veel üks iga 500 palgalise kohta, mis on üle 2000.

Peale arvuliste tunnuste on tähtis pidada silmas ülal-
sõnastatud mõistemääritelust veel majanduslike de-
tööalade loendit.

Toimetuse järeilmärkus.

A. T. Kliimann käsitleb esimesena eesti õigusteaduslikus kirjanduses töökaitse küsimust tööõiguse teooria seisukohalt ja käesolev artikkel väärrib erilist tähelepanu. Autori tulemused T. T. S. §§ 257. ja 372. tõlgendamise kohta põhinevad eeldusel, et neis paragrahvides esinev mõiste „predprijatje, ettevõte“ võrdub autori poolt antud „käitise“ ja „käitisesest“ tuletatud „ettevõtte“ mõistega. Käesoleva artikli raamides on autor seda eeldust põhjendanud rohkem teoreetiliselt ja kaudselt, kui positiivse õiguse vastavate normide analüüsi põhjal. Küsimus vajaks veel lähemat käsitlust ka viimaselt seisukohalt.

Kollektiivpalvete tempelmaksustamine.

A. Jõeäär.

Otsekoheste Maksude Valitsus on korduvalt seletanud, et mitme isiku poolt alla kirjutatud ühine palvekiri või avaldis ainult sel korral tuleb lugeda üheks ainsaks avaldiseks ja kuulub tempelmaksustamisele 25 sendiga poognalt, kui see on esitatud kõigi allakirjutajate ühise asja kohta. Vastasel korral kuuluvat palvekiri, samuti vastus sellele, tempelmaksustamisele eraldi iga allakirjutanud isiku pealt, Tempelmaksu seaduse § 10. p. 1. põhjal.

Muu seas on O. M. V. seletanud 17. jaan. 1930. a. nr. 3103/g all üksikute juhtude kohta järgmist: 1) et sel korral, kui

rentnik, kellega on tehtud kaks rendilepingut kahe rendi-objekti kohta, esitab ühise palvekirja mõlema lepingu kohta, tuleb see palvekirja tempelmaksustada kummagi lepingu järgi eraldi, Tempelmaksu seaduse § 10. p. 1. põhjal; 2) et samuti iga rendilepingu järgi eraldi tuleb tempelmaksustada avaldis, mis mitme rentniku poolt ühiselt esitatud ikalduse puhul rendi ärajätmise või paisutuse tõttu maade üleujutamise kohta (ikalduse puhul esitatud palved peaksid tariifi nr. 1 p. 16. põhjal tempelmaksust vabad olema. A. J.); ja 3) et mitme isiku poolt esitatud avaldis maasaajateks määramise üle tuleb tempelmaksustada eraldi isikute arvu järgi, Tempelmaksusead. § 10. p. 1. põhjal.

Sääraste seletuste tagajärjel on valitsuseasutised tervelt reall isikutelt nõudnud täiendavalt kahekordset tempelmaksu (Temp. sead. § 17. p. 3. põhjal).

O. M. V. seletus võiks õige olla ainult siis, kui meil muutmatult maksaks 1918. a. 24. juuni Tempelmaksuseadus (Verordnungsblatt nr. 28), milles § 1. niiviisi võib aru saada, et tempelmaksustamise objektidena tuleb võtta seadusele juurde lisatud tariifis loendatud dokumente. Tariifi p. 7. all on maksustamisele kuuluva dokumendina nimetatud ka avaldised ning palvekirjad. Seaduse § 7. p. 1. käsib tempelmaksustada eraldi igat dokumendis sisalduvat toimingut. Raskesti tekiks aga siingi „toimingu“ mõiste laiendamine palvekirjale.

Siinjuures peab vahemärkusena tähendama, et uus Preisi tempelmaksuseadus 1924. a. 27. oktoobrist oma § 1. esimeses lõikes samuti määrab tempelmaksustamise objektidena juurdelisatud tariifis loendatud dokumendid. § 10. teine lõige on analoogiline meie Temp. sead. § 10. p. 1. esimese lausega (Enthält eine Urkunde verschiedene steuerpflichtige Geschäfte, so ist der Betrag des Stempels für jedes Geschäft besonders zu berechnen und die Urkunde mit der Summe dieser Stempelbeträge zu belegen). Kollektiivpalvete tempelmaksustamise küsimus ei kerki aga sealjuures üles sel lihtsal põhjusel, et tariifis palvekirjad ja avaldised üldse pole ette nähtud ja see sisaldab maksustamise objektidena vaid tehinguid, mille puhul koostatavaid pabereid tõepoolest ainult dokumentideks saab nimetada, peale selle ära kirjad.

See tõendab veel kord 1918. a. 24. juuni Tempelmaksuseaduse puudulikkust ja sellepärast on arusaadav, miks omal

ajal Majandusnõukogu ja Riigikogu rahaasjanduse komisjon tunnistasid vastuvõtmatuks Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Tempelmaksuseaduse eelnõu, mis oma § 1. oli rajatud 1918. a. 24. juuni seadusele.

Uus, seaduseks saanud eelnõu, mille arutamisest allakirjutaja osa võttis kolmandas riigikogus vastava erikomisjoni esimehena, erines põhjalikult tempelmaksustamise objektide määramisel Preisi tempelmaksuseadusest ja sarnaneb oma sisult selles osas end. Vene tempelmaksuseadusega (§ 1).

Tempelmaksuseaduse § 1 teeb tempelmaksu objektide kindlaksmääramisel vahet riigi- ja omavalitsuse asutistele ja nende ametnikkudele antavate ning nende poolt välja antavate paberite ja igat liiki dokumentide vahel. See liigitamine on järjekindlalt teostatud kogu seaduses.

Tempelmaksuseaduse § 10. p. 1, millele O. M. V. enda seletuse rajab, kõneleb ainult dokumentidest, selle teine lause erandina ka ära kirjadest. Esimene lause on pärit Preisi tempelmaksuseadusest, teine lause Vene temp. sead. § 5 lõpust, kus see kõlas järgmiselt: „Kui ühele poognale kirjutatakse mitu akti, dokumenti või ära kirja, tempelmaksustatakse iga akt, dokument või ära kiri eraldi.“

Vene tempelmaksuseaduse seletuseks välja antud „Juhatuskiri paberite, aktide ja dokumentide tempelmaksustamiseks“ (Sead. ja määr. kogu 1901. a. nr. 8 art. 76) tegi kindlat vahet aktide, dokumentide ja ära kirjade maksustamise vahel ühelt poolt ja valitsuseasutistele antavate paberite maksustamise vahel teiselt poolt. Esimete kohta kordas juhatuskirja § 6 seaduse § 5. määrust, mille järgi juhul, kui ühele poognale olid mahutatud mitu akti, dokumenti või ära kirja, need maksustati eraldi igaüks. Juhatuskirja § 26. p. VI aga ütles: „Kui administratiivasutisele või ametnikule esitatakse üks palve mitme asja kohta, või mitme isiku või asutise poolt üks palve nende kõigi ühise asja kohta, siis ei võeta tempelmaksu palvete ega palujate arvu järgi, vaid poognate arvu järgi, millel palve kirjutatud ja vastuseks antavate paberite arvu järele.“ Et palvekirjad oleksid tulnud tempelmaksustamisele allakirjutajate arvu järgi, seda juhatuskiri üldse ette ei näinud.

Meie Tempelmaksuseaduse alusel välja antud „Juhtnõõrid dokumentide ja paberite tempelmaksamise korra kohta“

(R. T. 58—1928) küsimust üldse ei puuduta. Samuti polnud sellest kõnet ka seaduse arutamise ajal Riigikogus. Komisjonis vaieldi ainult § 10. p. 2. redaktsiooni juures (vaata komisjoni seletuskirja), kuna p. 1 oma selguse tõttu mingeid vaidlusi ei tekitanud.

Nende andmete põhjal seaduse allikate kohta kui ka seaduse teksti täpsa mõiste järgi peab otsusele tulema, et kollektiivpalved ei tohiks kuuluda tempelmaksustamisele eraldi iga allakirjutaja pealt. Lõivude ja maksude seadused kuuluvad kohaldamisele nende tähttähelise sisu järgi ega luba laiendavat tõlgendamist. Selle Vene Senati üldkogu ja tsiv. kass. dep. poolt tunnustatud seisukoha vastu ei ole põhjust vaielda. O. M. V. seletab aga Tempelmaksuseaduse § 10. p. 1 laiendavalt, kui ta väidab, et riigi- ja omavalitsuseasutistele antavad palvekirjad ja avaldised on maksustamise suhtes dokumentidega üheväärsed. See selétus oleks vastuolus ka Temp. seaduse § 1-sega. Teiseks ei saa tunnustada, et ühekõlgnel palve või avaldis valitsuseasutisele või ametnikule üldse moodustaks mingisuguse toimingut (Geschäft, sdelka) selles mõttes, nagu Tempelmaksuseadus seda maksustamisel defineerib. Tempelmaksuseadus räägib toimingut sõlmimisest (§§ 6, 7, 10 p. 3 ja teised). Sõlmida võib toimingut kahe lepinguosalise vahel. Palvekirja esitamisega riigiasutisele või -ametnikule viimasega aga mingit toimingut ei sõlmita. Järelikult ei või juttu olla ka sellest, et ühes ja samas palvekirjas koguni mitu toimingut sisalduks. Toiming sõna laiemas mõttes (teotsemine) on palvekirja esitamine, kuid see toiming on igal juhul ühine, kuigi palvekirjale mitu isikut on alla kirjutanud.

Lõpuks tõendab ka asjaolu, et Tempelmaksuseaduse § 10 p. 1 peale dokumentide nimetab eraldi veel ära kirju, mis ühele ja samale poognale kirjutatud, et palvekirjade suhtes säärast erandit pole tehtud. Kui palvekirja lugeda dokumentiks, siis on ära kiri seda ammugi. Poleks siis sugugi vaja olnud nimetada peale dokumentide veel ära kirju. Järelikult tuleb mitme isiku poolt alla kirjutatud palvekirjad tempelmaksustada täpsalt tempelmaksutariifi p. 1. ette nähtud alusel, s. o. igalt poognalt.

Tunnistajad tsiviilprotsessis.

I. Wender.

Meil maksvas tsiviilprotsessis on tunnistajad üldtõendajaiks, mida võidakse väga laialt ning peaaegu piiramatult kasutada igal ajal ja peaaegu iga olu tõendamiseks. Peale veksliprotsessi ei ole ühtegi tähtsamat ala, kus selle tõendisega ei saaks laiaulatuseliselt opereerida, veksliprotsessis aga ainult piiratult. Niisugune kord on meil maksma hakanud Saksamaa eeskujul, kus tunnistajate tarvitamine tsiviilprotsessis on umbes sama laialdane ning neid on usutud peaaegu absoluutselt viimase ajani ja seda eriti neilt võetud vande tõttu. Oldi üldse kindel, et peaaegu kõik kodanikud on ausad ning seepärast räägivad ka tõtt, ja kui kellelgi on kalduvusi ebatäpsusele tõe suhtes, siis hoiab teda sellest vanne, mis teda vale eest kahekordse karistusega ähvardab: siin ilmas seaduse järgi ja seal — Jumala poolt viimsepäeval.

Viimastel aastatel, eriti ilmasõja mõjul, on asjaolud tunduvalt muutunud. Ühelt poolt on usk palju oma mõjust kaotanud ja selle tõttu ka vanne mõjutuks muutunud, eriti korra juures, kus tunnistajaid vannutatakse, nagu see meilgi aset leiab, usulise rituaalita. Vandeandmine kohtus on muutunud sisutuks vormitaitmiseks ja kodanik ei saa enam aru, milleks sellest kombest niisugusel näol veel kinni peetakse, kuna võimalik on valetunnistuse andmise eest üldse karistada nagu süda soovib, muutes vastavalt maksvat Kriminaalseadust. Nüüd aga võib arvata, et tõtt on kodanikud kohustatud rääkima ainult siis, kui neilt on vanne võetud, kuna muidu neil seda kohust ei lasu.

Teiselt poolt on ka kõlblus peale ilmasõda tunduvalt langenud, mille tõttu suurel arvul kodanikkudest puudub täpsusetunne tõe suhtes üldse. Peale selle on suurenenud nende protsessijate arv, kes heade tagajärgede saavutamiseks ei põlga ka valetunnistajate palkamist. Samuti on tõusnud ka nende arv, kes ainelise kasu eest valmis on alati andma valetunnistust kohtus. Valevandeprotsessid on vahetpidamata kohtute päevakorras väga mitmes riigis ja mõnes neist kaevatakse isegi valevandetaudist rahva seas. Meil pole kahjuks statistilisi andmeid kodumaal esinevate valevandeprotsesside arvu kohta, kuid üldiselt kinnitatakse, et nende arv

eeluurimisel olevat suur, aga nii palju neist ei ulatuvat kohtuni, kuna nad lõpetatakse eeluurimisel, sest et süü tõendamine osutub võimatuks.

Et niisugustel tingimustel õigusemõistmine ei saa korras olla, on selgem kui selge ja seepärast on juristid mures, missuguseid abinõusid tuleks tarvitusele võtta, et väljapääsu leida ummikust, kuhu nii laialdane tunnistajate ülekuulamise võimalus on viinud tsiviilprotsessi. Eriti töötatakse selle küsimuse kallal Saksamaal, kus kavatakse tsiviilprotsessi üldse reformida, leides, et see enam ei vasta ei aja- ega elunõuetele.

Kuna tunnistajad ei vääri enam endist usaldust, tahetakse neist vabaneda protsessis. Eeskujuks tuuakse ette prantsuse tsiviilprotsess, millest juba üle 350 aasta eest tunnistajad on enam-vähem kõrvaldatud. Prantsuse tsiviilprotsessis ei saa tunnistajatega nii vabalt opereerida, kuna prantsuse tsiviilseadus (Code civil § 1341) keelab tunnistajate ülekuulamise protsessides, mille väärtus ületab 150 franki, nüüd frangi kursi langemise tõttu 500 paberfranki (umbes 75 Ekr.). Tehinguid, mille väärtus ületab 500 paberfranki, ei saa seepärast üldse tõendada tunnistajatega. Ja kui tehing on sõlmitud kirjalikult, olgu see koduselt või avalikult (notari juures), siis on sellel kirjalikul väljendil täielik tõendusjõud võltsimise tõendamiseni, ja tunnistajate ülekuulamine säärase kirjaliku dokumendi sisu ümberlökkamiseks või kokkulepete kohta, mis enne või pärast dokumendi valmistamist on selle täienduseks aset leidnud, pole lubatud, tehingu väärtusest olenemata.

Sellest tunnistajate ülekuulamise keelust lubab prantsuse seadus ainult kolm erandit:

1) kui on esitatud nõndanimetatud „ebatäielik kirjalik tõendis“, s. o. vastaspoole kirjalik dokument, millest pole väidetud asjaolusid täielikult näha, kuid mis neid teeb tõenäoliseks (Code civil § 1347);

2) kui tekkinud juriidilise vahekorra kohta ei olnud võimalik muretseda kirjalikku tõendist; nagu kohustised, mis tekivad lepinguta — üleastumistest ja lubamata tegudest, asjade hoiuleandmisest õnnetutel juhtudel (tulikahjudel, mäsudel j. n. e.) või võõrastemajades reisijate poolt; ettenähtamatutel oludel sõlmitud kohustised, mille kohta kirjaliku dokumendi koostamine oli võimatu, või kui kirjalikud

tõendised on kaotsi läinud ettenähtamatu juhu või vääramatu jõu tõttu (Code civil § 1348);

3) kaubanduseõiguslikud vaidlused, välja arvatud need, mis kaubanduseühingu lepingust, kindlustuslepingust ja vekslkohustisest tekivad, kui vahekorrad, mis on nende vaidluste aluseks, pole kirjalikult fikseeritud.

Tunnistajate peaaegu täielik kõrvaldamine prantsuse tsiviilprotsessist on, nagu eespool öeldud, aset leidnud juba üle 350 aasta eest ja „peaasjalikult inimese mälu mitteusaldatavuse pärast, kuna see mälu lihtipeale ei suuda orienteeruda omis asjus, seda vähem võõrastes, ja kergesti omaks võtab ebaõigeid kujutlusi asjadest ja sündmustest, eriti pärast kaue- ma aja möödumist; peale selle aga ka inimese isekuse ja salakavaluse pärast, mille tagajärjeks on, et vande- le vaata- mata ikkagi leidub tunnistajaid, kui neid vaja on, kes tunnis- tavad seda, mis vaja on, ja lõpuks määratu suure protsesside arvu pärast, mis tekiksid paratamata iga väiksema nõudmise suulise tõendamise võimaluse tõttu.“ Nii põhistas prantsuse seaduseandja oma seisukohta käesolevas küsimuses.

Ilmasõja eespoolnimetatud tagajärgedena tekkinud olu- dest, mis tunnistajate tõendised on teinud kahtlaseks, ei olnud tol ajal veel juttugi. Kui prantsuse rahvas leidis tunnistajad juba tol ajal väga ebakindlaks tõendiseks, kuivõrt on tollest ajast saadik asjaolud muutunud säärase vaate kasuks!

Asjaolude tunnistajatega tõendamise keeld on põhimõte, ja isegi juhtudel, mil on lubatud tunnistajaid üle kuulata, on Prantsuse kohtunikule antud kaugeleulatuv õigus tunnis- tajaid välja kutsuda oma vaba äranägemise järele, s. o. ta võib tunnistaja jätta üle kuulamata, leides, et selle ütlused on ebatõenäolised, ülearused või tähtsusetud. Niisugustel kordadel saadakse Prantsusmaal tavaliselt läbi tunnistajateta, kirjaliku materjaliga, mis protsessis on olemas, poolte või nende volinikkude seletustega suulisel võistlusel, kuna ei olevat põhjust neid seletusi lugeda ettekutsutud tunnistaja ütlusest vähem usaldatavateks, ja lõpuks vaidlusel oleva küsi- musega kaasas käivate olude hindamisega.

Mis puutub kaubanduslikkudesse asjadesse, milles tunnis- tajate ülekuulamine, nagu eespool öeldud, on lubatud, siis ollakse Prantsusmaal arvamusel, et kaubanduseasju toime- tatakse erilise kiirusega, mispärast pole karta, et tunnistajate

mälu siin ka juba tumedaks muutub, kuid ka neis asjus pole tunnistajatega tõendamine sugugi poolte õigus, vaid nende väljakutsumine oleneb täitsa kohtu äranägemisest ja tegelikult kasutavad kaubandusekohtud seda õigust laialt, lubades tunnistajatega asjaolusid tõendada ainult haruldastel juhtudel ja lahendades asju ikka kirjalikkude tõendiste, poolte selétuste ja vaidlustega kaasas käivate kõrvalolude alusel. Niisuguse asjade lahendamise viisi seletuseks ei ole mitte ainult umbusaldus tunnistajate vastu, vaid ka vaade, et iga korralik äriees on kohustatud viivitamata varustuma iga ärilise tehingu kohta kirjaliku tõendisega, olgu see lepingu, kviitungi või kirja näol.

Ülalmainitud piiramise tõttu on tunnistajate osa prantsuse tsiviilprotsessis äärmiselt väike. Isegi pooled paluvad tunnistajaid ainult haruldastel juhtudel välja kutsuda ja kohus rahuldab neid palveid erandina. Niisugune kohtunikude teguviis põhineb kauaaegsel traditsioonil, mille järgi prantsuse kohtunikul on peaaegu piiramatul vabadusel poolte poolt esitatud tõendiste hindamisel nende lubatavuse ja tõenäolisuse suhtes. Omal vabal äranägemisel võib ta protsessi igas seisukorras tagasi lükata esitatavate tõendiste kogumise, milleks tema arvamus järgi pole tingimata vajadust. Nii siis ei luba kohus esitatud tõendiste kogumist harilikult üldse, olgu see juhtudel, kui ta on veendunud tõendavate olude tões või ümberpöörduvalt, või kui ta neid ei pea tähtsaks või asjassepuutuvaks või kui talle on selge, et tõendiste kogumine jääb tagajärjetuks. Seda ettearvamist tõendiste kohta kasutavad prantsuse kohtunikud väga tihti, kiirendades sellega protsessi käiku. Iga nõue või palve, mille ettelükkamisega katsutakse protsessi viivitada, kõrvaldatakse niiviisi jalamaid. Nii lämmatatakse palju kuritahtlikult loodavaid keerd-sõlmi, väiklasi jonnimisi ja asjata protsessimisi juba eos.

Kirjeldatud talitamisviisi juures vajab prantsuse tsiviilprotsess harva säärast vormilist tõendiste kogumise talitust, mis meil on harilikuks nähtuseks ja mille pärast meie protsessid ka lubamata kaua kestavad: nii mitu korda määratakse tunnistajaid üle kuulata juba esimeses astmes ja teises korraldatakse seda sama paljudes asjades ja ka mitu korda. Kui teine aste jätab mõne tunnistajate ülekuulamise palve rahuldamata, kasseeritakse tihtipeale otsus ja asutakse jälle tunnistajate ülekuulamisele. Tsiviilkohtupidamise seaduse § 330¹. ignoree-

ritakse enam-vähem sama seaduse § 331¹. tõttu. Prantsuse kohus aga suudab peaaegu alati saavutada vajaliku selguse asjas poolte ühekordsel üksikasjalisel võistlusel, mis ainult lühikeste kirjaliku seletustega on ette valmistatud. 60 protsessi hulgas olevat Prantsusmaal keskmiselt ainult üks, milles on tehtud määrus tõendiste kogumise kohta või kus vormiline tunnistajate ülekuulamine on lubatud, kuna 59 otsustatakse ainult suulise võistluse ja kirjalikkude tõendiste alusel. Nii-sugune asjade lahendamisviis tekitab iga kord imestust nendes, kes esimest korda tutvuvad prantsuse kohtutega. Selle nähtuse põhjused, ütleb Dr. Fritz Norden („Deutsch-Französische Rundschau“), juurduvad peaaesjalikult selles suures vabaduses, mis prantsuse seaduseandja on andnud kohtunikule, tema mõistlikule inimlikule äranägemisele, tema sisemisele arusaamisele ja tema mõtlemisvõimele otsuse loomiseks. Selle vabaduse tagajärjeks on, et tõendamine arvamuste ja induktsiooniga on teised tõendamisabinõud, peale kirjalikkude tõendiste, tõrjunud hoopis tagaplaanile ja need tihti peale teinud peaaegu üleliigseks. Ja prantsuse kohtud tarvitavad ka tegelikult tsiviilprotsessi olustiku kindlaksmääramisel, nagu kriminaalasjuski, meie seisukohalt vaadates kaunis suurel määral arvamusi, järeldusi, kõige väiksemaid asjaolusid, ülevaadet asjaolude seose kohta ja selle üldmuljest arusaamist, kuid nende praktilised kogemused ja see usaldus, millega nende otsused tervel maal vastu võetakse, kindlustavad, nagu seda on ammugi tähele pandud, et nad just selle meetodiga peaaegu alati saavutavad kõrgeima inimliku eesmärgi, muutes eespoolmainitud suurima võimaliku tõenäolikkuse positiivseks kindluseks.

Võivad ju ka need, kes täpsalt tunnevad prantsuse õiguslikku elu, tõestada, et eespoolkirjeldatud tunnistajate seletuste ja vannutamiste süstemaatilise piiramise meetodile vaatamata Prantsusmaal õiguse kindlust tuleb lugeda täielikult garanteerituks. Kohtulik tõde leiab seal samuti, võib-olla isegi selgemini, kuid kiiremini ja paremini teostamist kui meil puhttöönduslikult korduvate uute istungite määramise juures tunnistajate ülekuulamiseks ja vannutamiseks. Prantsusmaa õiguslik elu on nii terve kui vähegi võimalik, ja seda mitte kõige väiksemal määral sellepärast, et maksivad eeskirjad tunnistajate ülekuulamise piiramise kohta on tõkke loonud väiklasele õiguse tagaajamisele, tülinorimisele, öördamiski-

hule ja tagakiusamistõvele, mis meil aastast aastasse niipalju ainelist kulu tekitavad, isiklikku jõudu raiskavad ja niipalju ärevust, kurbust ja ahastust välja kutsuvad. Igatahes on sellel korral olnud rahvakasvatuslik tähtsus, sest Prantsusmaal ei panda käima kohtuaparaati iga väikese tühja asja või õigustunde väärpinevuse pärast, vaid lepitakse üldse kergemini ja ennem kokku ja koheldakse kaaskodanikku järeleandlikumalt, leplikumalt ja sõbralikumalt. Mitte kõige viimasena peab selle korra arvele kirjutama, et Prantsusmaa ei kannata õiguse ülivõrsumise all ja seepärast läbi saab märksa väiksema kohtuaparaadiga, võrreldes teiste riikidega. Prantsuse seaduseandja poolt lubatud erandid tunnistajate ülekuulamise keelust on niivõrt laialised ja kohaldamisvõimelised ja see keeld mõjub nii kasvatavalt rahvasse, kes sellest sunnituna ammugi on harjunud õigel ajal muretsema endale kõikide nimetamisväärsete, keelust puudutatud konfliktide jaoks täielikult maksvaid tõendisi ja neid konflikte võimalikult üldse vältima, nõnda et selle keelu tarvitamine tegelikus elus sünnib ilma mingisuguse hädata ja on olnud seni sedavõrt kasulik, et prantsuse tsiviilprotsessi reformimise küsimuste arutamisel tähtsamate prantsuse juristide poolt ikka soovitataks seda keeldu tingimata alal hoida.

Kas meil ei tuleks sama kord maksuma panna ka omades kohtutes? See kord on Prantsusmaal maksev olnud aastasadade jooksul ja seepärast küllalt läbi proovitud. Ja kui lehitseme meil maksvat tsiviilprotsessi, siis leiame, et sinna oli suurem osa sellest prantsuse korrast sisse võetud ja väljendatud §§ 409. ja 410., kuid need paragrahvid jäid omal ajal meil, kahjuks, maksuma panemata, kuna nad on vastulus meie eraseadusega.

Esimene neist kahest paragrahvist keelas ära tunnistajate ülekuulamise niisuguste olude kohta, mis seaduse järgi pidid kirjalikult väljendatud olema, ja ta ei andnud küll midagi iseseisvat, vaid oli rajatud Venemaal maksvale eraseadusele, kuna teine neist lõi kindla korra dokumentide suhtes, mis olid avaliku võimu kaastegevusel koostatud. See kord oli tõesti kindel ja neil dokumentidel oli ka oma jõud, kuna polnud võimalik nende sisu kõigutada tunnistajatega. Meil maksva korra juures ei saa säärasel dokumendil olla seda mõju ega jõudu, mis tal oli Venemaal ja on Prantsusmaal, kuna ka säärast dokumenti võib meil õonestada ja

ümber lükata tunnistaja, keda ikka võidakse leida tahtmise korral. Milleks võtab avalik võim niisuguse dokumendi koostamisest osa, kui sel pole rohkem eelõigusi kui kodus koostatud dokumendil? Missugune võimalus on kodanikul ennast kindlustada ootamatute üllatuste vastu, mis tunnistajate läbi võivad tekkida? Ei mingisugust! Kas ei tule konstateerida, et meil niiviisi ei ole õiguslik kord küllalt kindel?

Võrreldes endise vene korraga on prantsuse oma veel kindlam: ka kodus koostatud dokumentide sisu ei saa kõigutada tunnistajatega ja teatavat väärtust — 500 paberfranki — ületavad tehingud peab seal ikka kirjalikult sõlmima, olgu see kodus või avaliku võimu osavõttel. Selle asemel nõudis aga endine vene seadus, et suurem hulk tehinguid pidi sõlmitama kirjalikult nende väärtusele vaatamata, mille tõttu see endine vene kord üldiselt lähenes prantsuse omale. Nii nõudis vene seadus, et järgmised lepingud sõlmitaks kirjalikult:

- 1) kinnisvara ostu-müügi lepingud;
- 2) „ „ „ eellepingud;
- 3) üüri-rendilepingud;
- 4) hoiulepingud;
- 5) ühingulepingud;
- 6) hanke- ja töövõttelepingud;
- 7) teenistuslepingud, välja arvatud koduteenijate, tööliste ja käsitööliste lepingud;
- 8) volituslepingud;
- 9) laenulepingud

ja veel mõned muud.

Laenulepinguid lubati ainult viimastel aastatel enne revolutsiooni sõlmida suuliselt, kui laenusumma ei ületanud 30 rubla.

Eeltoodust peaks selguma, et prantsuse kord tunnistajate suhtes on palju kindlam ning ka ajakohasem, kuna nüüd pole peaaegu enam kodanikke, kes ei tunne kirja, mispärast võiks selle korra maksma panna ka meil, keelates ühtlasi tunnistajatega kirjalikkude dokumentide sisu ümberlukkamise. Sellega kindlustaksime tsiviilsuhtlemist ühelt poolt ja teiselt poolt kiirendaksime ka meie tsiviilprotsessi nii paljudes asjades, vähendades ühtlasi nii tsiviilprotsesside arvu üldse kui ka kriminaalprotsesside arvu vaelevande pärast süüdistamise alal.

Kirjanduse ülevaade.

Karistusekandja õiguslik seisund. Dr. Ludvig Jacobi. (Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft 1930.)

Autor tähendab, et minevikku kuulub vaade, nagu moodustaks karistuse täidesaatmine (der Strafvollzug) niisugust võimuvahekorda (Machtverhältnis), kus süüdimõistetü tingimusteta antakse riigivõimu korraldusse oma isiku ja varandusega karistuse otstarbe saavutamiseks. Praegu moodustab karistuse täidesaatmine erilise vahekorra kahe õigustekandja vahel: ühelt poolt karistusi teostav riigivõim, teiselt poolt vangistatud riigikodanik, kusjuures mõlema poole õigused ja kohused on kindlaks määratud. Frankfurdi ülikooli prof. dr. Berthold Freudenthali teeneks tuleb pidada, et teaduses praegu peaaegu ei ole vaidlust selle kohta, et ka vangistatud kodanik osutub õiguste subjektiks. Ka karistuse täidesaatmise praktises on ühinenud selle väitega ja kõige uuemates vastavates määrustikkudes räägitakse karistusekandja õigustest ja kohustest. Prof. Freudenthal kirjeldab vangistatud karistusekandja õiguslikku seisundit järgmiselt: „vangistatud karistusekandja õiguslik seisund võrdub vabaduses oleva kodaniku omaga, välja arvatud need õigused, mis seaduse järgi ära langevad karistuse täidesaatmise pärast“ ja Kitsinger täiendab tabavalt seda kirjeldust lausega „ning juurde arvatud need kohused, mis on seotud karistuse täidesaatmisega.“

Karistuse täidesaatmisega loodud õiguslikus suhtes teotseb riik mitte fiskusena, vaid avaliku võimu kandjana, mis seisukohaga on ühinenud ka riigikohus. Seega osutub karistuse täidesaatmine avaliku õiguse instituudiks. Niisugusena ta kuulub administratiivõiguse valda, väljendades administratiivtegevuse kaht olulist momenti: karistuse täidesaatmist teostab riigivõim oma õigusliku korra raamides teatavaie avalikõiguslikkude otstarvete saavutamiseks, kusjuures võimaldatakse valitsuseorganitele teotseda selle raami piirides oma parema äranägemise järgi. Kuid mõnelt poolt veel kaitstakse teaduses väidet, nagu kuuluks karistuse täidesaatmine õigusemõistmise valda (in das Gebiet der Rechtsprechung).

Kriegsmann (Einführung in die Gefängniskunde, 1912) on kindlal arvamusel, et karistusekandja õigused on oma iseloomu poolest regulaarsed subjektiivsed avalikud õigused. Kuid autori arvates seda praegu öelda ei saa. Karistuse täidesaatmise kestel ei leia aset mingi administratiivkohtu teotsemine (Verwaltungsrechtspflege) karistusekandja kaebuste puhul, vaid tema kaebused vaadatakse läbi teenistusvalve korras ja selles korras tehtud otsuste vastu pole karistusekandjal mingit kaebuse õigust. Nii jäävat oleviku ülesandeks püüda kindlustada karistusekandja subjektiivseid avalikke õigusi sel teel, et muretsetakse temale tõsist õigusekaitse abinõu.

Karistuse täidesaatmise õigusliku iseloomu määramisel lähtub autor sellest, et riigil on ainult kaks võimalust oma vahekorra normimiseks kodanikkudega: kas heita kodanikud oma tahte ja autoriteedi alla või jätta kodanikud alla heitmata. Algupärase vahekorra järgi oli riigikodanik täiesti painutatud avaliku riigivõimu tahte alla. Prantsuse revolutsiooni tulemusena tekkis uus vahekord riigi ja kodanikkude vahel; viimastele anti ja kindlustati seadusega teatav vabadus nende elu ja tahteavalduste jaoks, kuid seadusevaruga (Vorbehalt des Gesetzes) „kuivõrt seadus ei kitsenda seda vabadust“, sest riigivõimu mõistega ei saa kokkukõlastada kodanikkude absoluutset vabadust, olgugi ka väikseimas valdkonnas. Nii valitseb põhimõte, et kodanikkude tunnustatud vabadusi võib piirata ainult seadusega, kuid siiski tuleb nähtavale, et sagedasti painutab riigivõim kodanikud oma tahte alla ilma et oleks seks igal üksikul juhul seaduslikku alust õigusnormi näol, näit. riigivõimu vahekorrad oma ametnikkude ja kaitseväelastega. Nähtavasti on siin tegemist eriliste oludega, kus kodanikkude vabaduse kitsendamine leiab aset eespooltähendatud seadusevaru kõrvaldamise teel ja ühtlasi riigivõimu laiendamine tema ja riigiametnikkude või kaitseväelaste vahel valitsevas vahekorras üksikute iseäraliste võimusuhte pärast.

Iseäralise võimuvahekorra loomisega tekib kõige pealt iseäraline sõnakuulmise kohus. Kasutades seda kohust, võib võimukandja oma juriidiliselt mõjuvamat tahet alistuvale peale suruda, andes viimasele teda siduvaid üldisi või spetsiaalseid käske, mis enesestmõistetavalt peavad oma otstarbele vastavalt kuuluma erilise võimuvahekorra raamidesse.

Teiseks omab võimukandja tähendatud võimusuhetele omase kaastulemusena erilist õigust määrata distsiplinaarkorras karistusi alistuvale selle erilise võimu korralduste vastu eksimise eest.

Peale teenistusvõimu, millele alistub ametnik, ja käsuvõimu, millele alistub kaitseväelane, ja avalikkude asutiste asutisvõimu kuulub siia ka meid huvitav võimuvahekord — vangistus. Vangistusasutised kuuluvad avalikkude asutiste hulka ja neis ümbritseb karistusekandjat sellele asutisele omane eriline võim. See eriline vahekord asutise administratsiooni ja karistusekandja vahel tekib lihtsalt sellest asjaolust, et karistusekandja, kas omal vabal tahtel või vastava võimu korraldusel satub vangistusasutisse. Karistusekandja peakohuseks kõigis vangistusasutistes eranditult on aga sõnakuulmine. Karistusekandja üldseisukorra kvalifikatsioon erilise võimuvahekorranä ei ole vastuolus väitega, et karistuse täidesaatmise instituut moodustab õiguslikku vahekorda, vaid pakub isegi õige lihtsustatud probleemi lahendust, kuidas juriidiliselt konstrueerida seda õiguslikku vahekorda. Sellelt vaatepunktilt vaadatuna paistab õigustatud olevat karistuse täidesaat-

mise praksis, mis põhineb administratiivkorraldustel. Kuigi iseloomustada karistuse täidesaatmist iseäralise võimuvahekorrana, ei või sellest järeldada karistusekandja painutamist vangistusametnikkude meelevalda alla, sest tingimata nõutakse valitud abinõude kohasust, milles administratiivõiguslikult vaatepunktilt peitub küllaldane korrektiiv.

Karistuse täidesaatmise sisu ja seega ta maht selguvad tema ülesannetest. Karistus on kõige pealt pahe ja niisugusena ta ilmutab end karistuse ähvardamisel, määramisel ja täidesaatmisel. Viimase peaülesandeks on selle pahe tekitamine kriminaalseadustikus ette nähtud kujul. See pahe väljendub karistusekandja vabaduse kaotuses parandusmajja, vangimajja, kindlusesse või arestimajja paigutamise teel ja töösunduses. Kõigil vabadusekaotuslikkudel karistustel ühine ja selle muudest karistustest erinev tunnus on isikuvabaduse täielik piiramine lukustamise teel kindlaksmääratud ruumis (sulg). Nii moodustavad sulg ja eraldus välisilmast selle olukorra tuuma, mida nimetatakse vabadusekaotuseks, kuid ei moodusta veel täielikult vabadusekaotuse sisu. Selle olukorra loomulikuks tagajärjeks on karistusekandja vabade tahteavalduste takistamine ja äralangemine niisuguses ulatuses, kuivõrt nende eelduseks on vaba liikumise ja vaba suhtlemise võimalus välisilmaga. Vastavalt sellele on vangistusametkonnal keelatud kaasa aidata karistusekandjate põgenemisele.

Karistusekandja kirjeldatud olukorra pärast on riigivõim sunnitud karistuse täidesaatmise jooksul hoolitsema karistusekandja kehaliste ja hingeliste tarvete rahuldamise eest, mis seadusliku kohuse täitmatajätmise pärast vangistusametkonnas kannab vastutust. Selle kohuse ulatuse kohta tuleb tähendada, et karistuse täidesaatmine peab nii korraldatama, et karistusekandja vangistusest vabastamise momendil oleks niisuguses kehalises ja vaimses tervises, mis tal oleks pidanud olema normaaloludes, ning eriti tuleb hoolt kanda, et ta ei kaotaks oma tahte- ja tööjõudu.

Ülalöelduga oli minevikus saavutatud karistuse täidesaatmise ülesannete kompleks, kuid olevik ei piirdu sellega, vaid on tõmmanud endale laiemaid raame, võttes oma ülesannete hulka vahialuste vaimse ja hingelise elu arendamist, nende kasvatamist ja parandamist, et nad pärast vabastamist võiksid oma tööga ülalpidamist saada ja jälle võita endale paika ausate kodanikkude seas.

De lege lata tuleb kinni pidada sellest, et karistuse täidesaatmise peaülesanne on karistuspahe tekitamine. Kasvatamise ja parandamise ülesandeid tuleb mahutada tähendatud peaülesande raamidesse, mis pole sugugi kitsad. Vangistuses peab kasvatatama karistusekandjaid vabaduse jaoks. See spetsiaalpreventiivne funktsioon on orgaaniliselt seotud karistuse täidesaatmisega, kuid õigusteoreetiliselt vaadatuna ta ei lase end tuletada karistuse mõistest iseseisva ja iselaadi ülesandena.

Mitte kuski ei paista nii päevselge kui siin, et materiaalselt karistuse täidesaatmine ei kuulu kriminaalõigusemõistmise valda, vaid kannab puhtadministratiivõiguslikku iseloomu.

Arvesse võttes Preisi teenistuse- ja karistuse täidesaatmise seaduse 21. VIII 1923. a. § 52. II võib saksa moodsa karistuse täidesaatmise sihte järgmiselt kokku võtta: karistuse täidesaatmisel tuleb karistuspahe tekitamise kõrval ja korra ning distsipliini alalhoidmisel püüda saavutada karistusekandjate vaimset ja hingelist arendamist ja nende tervise ja tööjõu alalhoidmist. Eriti tuleb rõhku panna sellele, et karistusekandjad viidaks kasvatuses korralikule ja seaduslikule eluviisile.

Seega on karistuse täidesaatmisel kolm konstitutiivset peaelementi.

- 1) vabadusekaotus ühes töösundusega,
- 2) kasvatus ja
- 3) kindel kord.

H. J.

Veregruppide tunnustamine Preisi kammerkohtu poolt. Viimase ajani on Preisi kammerkohtu 8. tsiviilsenat kinni pidanud oma 12. X 1928. a. otsusest, et veregruppide uurimisel pole kohtu silmis usaldatavat väärtust küsimuse lahendamisel, kas laps on sündinud teatavast mehest.

Nüüd on mainitud senat oma otsuse muutnud ja veregruppide määramise alimendide ja teistes vastavais protsesses tunnistanud resoluutselt otsustavaks lõenduseks, seega vastu tulles riigi tervishoiu-nõukogu teaduslikule veendele (Volksaufartung, Erbkunde etc. nr. 7 1930).

H. M.

Nõrgamõistuseliste arv on Inglismaal viimase 20 aasta vältel kasvanud 100% võrra, kuna rahvaarvu üldine iive on ainult 14%. 1906. a. oli Inglismaal 149 000 nõrgamõistulist, 1927. a. aga 314 000 (kuni 352 556) (Volksaufartung, Erbkunde etc. nr. 7 1930).

H. M.

Ülevaated.

Kokkuvõte Vangimajade Valitsuse 1929/30. a. aruandest.

Vangimajade tegevust juhtiva ja järelevalvet teostava keskasutise koosseisu kuulusid vangimajade direktor, inspektor, pea-arst ja sekretär. Aruandeaasta kestel on teotsenud 13 vangimaja, mille ametnikkude koosseis oli järgmine: vangimajade ülemaid 13, abisid 12, kantseleijõude 37, arste 1, velskereid ja apteekreid kokku 15, valvureid 388, saatjaid 132 ja ülemääraste ametnikkudena 6 vangimaja ülema abi, 12 arsti ja 14 muud ametnikku. Peale selle loodi 1929.a.

Vangimajade Valitsuse juurde kolm assistendi kohta, mis mõeldud ettevalmistuseks tulevaseks tegevuseks vangimajade alal, mis kohtadest oli 1929. a. täidetud kaks.

Aruandeaasta alul oli vangimajades vahialuseid kokku 2855 isikut (mehi 2463, naisi 392), aasta lõpul 3330 isikut (mehi 2871 ja naisi 459). Aasta jooksul viibis vangimajades 13 390 isikut (mehi 11 629 ja naisi 1761) kokku 1 062 720 päeva. Seega keskmiselt iga päeva kohta 2911 isikut. Vahialuste arv on viimase viie aasta kestel muutunud järgmiselt:

1. apr.	1926. a.	oli vahialuseid	mehi	2585,	naisi	381,	kokku	2916
"	1927	"	"	"	2627	"	466	" 3093
"	1928	"	"	"	2475	"	433	" 2918
"	1929	"	"	"	2463	"	392	" 2855
"	1930	"	"	"	2871	"	459	" 3330

Seega näeme, et viimase viie aasta kestel on vahialuste arv kõige suurem 1930. a. Eelmise nelja aasta keskmisega võrreldes on see arv tõusnud 385 võrra.

Vahialuste arvu aasta üksikute kuude järgi vaadeldes näeme, et vahialuste arv septembrikuust alates (vahialuseid mehi 2289, naisi 363) järjekindlalt tõuseb, kuni aprillis jõuab maksimaalse kõrguseni (mehi 2871, naisi 459). Mais algab arvu kahanemine, mis samuti järjekindel ja kestab septembrini. Vangimajade Valitsuse arvamuse järgi võib see vahialuste arvu muutumine olla tingitud osalt kohtuotsuste täitmise edasilükkamisest suvise töötaja lõpuni, osalt ka kuritegevusele soodsamast aastaajast.

Sagedasemad süüteoliigid on vargus ja tapmine. Aruandest selgub, et viimase viie aasta kestel on tapmistega ühenduses olev vahialuste arv kõige suurem 1. apr. 1927. a. (224 m. ja 69 n.), kõige väiksem on see arv 1. apr. 1930. a. (175 m. ja 44 n.). Alates 1927. a. on siin märgata järjekindlat vähenemist. Varguste puhul on viimase viie aasta kestel vahialuste arv maksimaalne 1929. a. (mehi 1156, naisi 192), minimaalne 1930. a. (mehi 832, naisi 127). Silma paistab järjekindel langemine nende vahialuste arvus, keda süüdistatakse U.N.S. §§ 100—102 alusel tegevuses riigikorra kukutamiseks. 1. apr. 1926. a. oli neid 430 (375 m. ja 55 n.) ja 1. apr. 1930 144 (116 m. ja 28 n.).

1929./30. a. on vangide toitmiseks kulutatud kr. 297 569.78 Toitluspäevi, ühes arvatud valla- ja politseiarestimajades, oli samal ajal 1 088 973. Seega tuli keskmiselt iga päev toita 2983 isikut. Üksiku vangi toitmiseks on keskmiselt kulutatud 25,26 (Tallinna karistusvangimajas) kuni 30,72 senti päevas (Narva vangimajas). Üksikute kuude järgi vaadatuna on toitmiskulud vangimajades kõige väiksemad märtsis (22,87 senti päevas) ja kõige suuremad aprillis (30,66 s. päevas). Iga haige vangi toitmise lisakuludeks on makstud päevas 16,7 s. Vangide arstimiskulud aruandeaasta kestel on kr. 9 216.03, riidevarus-

tuskulud kr. 72 683.68, varustuse korrashoiukulud kr. 14 539.59. Uhes arvatud vangimajade kütte, valgustuse, mitmesuguse majapidamise, administratsiooni ja mitmesugused muud kulud on vangimajadel aruandeaasta kestel olnud tegelikke kulusid kr. 1 328 656.87. Seega ühe vahialuse ülalpidamine on aastas maksma läinud keskmiselt kr. 445.41 (arvestades iga päeva kohta 2983 vahialust).

Harku koloniis oli aruandeaasta alul 141 ja lõpul 152 kasvandikku. Aasta jooksul on juurde tulnud 120 kasvandikku. Toitmiskulud ühe kasvandiku kohta on päevas keskmiselt 50,23 senti. Kolonii tegelikud kulud on aasta kestel kogusummas kr. 91 919.09. Seega iga üksiku kasvandiku ülalpidamine on aasta kestel maksma läinud kr. 642.79 (arvestatud päeva kohta 143 kasvandikku).

Vahialused ja kasvandikud on töötanud vangimajade töökodades, välistöödel ja vangimajade majanduslikkudel töödel. Välistöödel olevad vahialused on töötanud peamiselt riiklikkudes ettevõtetes, Harku turbatööstuses, riigi metsatööstuses, riigihoonete remonteerimisel ning vangimajade ehitus- ja remonttöödel. Harku kolonii kasvandikkude välistöödeks olid peamiselt kolonii majapidamises esinevad tööd. Kokku on vahialused ja kasvandikud viibinud sisetöödel 152 867 päeva ja välistöödel 158 449 päeva. Tööde üldine sissetulek vangimajades kr. 410 126.52 (sellest vangide osa kr. 156 781.92, vangimaja osa kr. 76 897.55, riigi osa kr. 76 896.21, töökulud kr. 99 550.84) ja Harku koloniis kr. 6 359.59 (sellest kasvandikkude osa kr. 2787.08, kolonii osa kr. 2100.88, töökulud kr. 1471.63). Vahialuste töödest viimase viie aasta kestel saadud sissetulekuid võrreldes on märgata viimase kahel aastal sissetulekute langemist. Vangimajade majanduslikkudel töödel on vahialused olnud 53 548 päeva ja selle eest tasu saanud kr. 10 904.56. Kogusummas on vahialuste tööd andnud ülejääki kr. 166 998.98, sellest on vangide tööde arvel kr. 144 867.09 ja Harku kolonii turbatööstuse arvel 11 169.94. Puudujäägiga on töötanud Harku kolonii karjapidamine ja Rakvere vangimaja põllupidamine. Esimene on andnud puudujääki kr. 599.72, teine kr. 390.09.

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Kas on rahukogudel õigus anda luba võõraste asjade ajamiseks rahukogus esimese astme kohtuna neile eraadvokaatidele, kellele niisugust luba 28. nov. 1924. a. kuulutatud Eraadvokaatide seaduse maksmahakkamisel veel ei olnud antud?

Vastus: eitav.

1874. a. 25. mai seadusega loodi vannutatud advokaatide vähe-

suse või puuduse pärast eraadvokaatide instituut, kellele peale vannutatud advokaatide luba anti elukutseliselt võõraid asju ajada. Rahukogudele, ringkonnakohtutele ja kohtupalatitele anti õigus välja anda isikutele, kellel seks ei olnud Ts. Kp. S. § 246. ette nähtud takistusi ja kelle teadmeid kohus võis enne kontrollida, tunnistusi võõraste asjade ajamiseks (Kohtute sead. §§ 406¹, 406² ja 406³) ja need tunnistused andsid õiguse asjade ajamiseks ainult selles kohtus, kelle poolt nad olid antud (§ 406² seals.); ainult rahukogu poolt antud tunnistused olid maksvad ka samale rahukogule alluvate rahukohtunikude juures (§ 406³ seals.). Kohtul oli õigus, kõiki dokumente läbi vaadata ja ära kaaludes kõiki teateid, mis ta arvas tarvilikud olevat, luba anda või ka loopalve tagasi lükata, kuigi loopaluja vastas kõigile välistele seadusenõuetele (§ 406⁷). — Kokkukõlas Kohtute sead. § 406² nõudega, et asjade ajamiseks igas kohtus eriluba pidi muretsetama, anti ja antakse meie rahukogudes, mis moodustavad endistest veneaegsetest rahukogudest ja ringkonnakohtutest liidetult ühise kohtu, mõnedele eraadvokaatidele luba võõraste asjade ajamiseks mõlemates rahukogu astmetes, teistele aga ainult teises astmes.

1924. a. esitas Vabariigi Valitsus Riigikogule seaduse-eelnõu, mille järgi tulevikus Kohtute sead. § 406¹ ja järgm. nimetatud tunnistusi enam välja ei anta isikutele, kellel seesuguseid tunnistusi pole selle seaduse maksmahakkamisel, kuna eraadvokaadid, kellel nimetatud tunnistused olemas, võivad neid uuendada harilikus korras ainult nende kohtuasutiste juures, kust nendele seni tunnistusi välja anti. Põhjenduseks esitati, et eraadvokaatide instituut oli sisse seatud tol ajal, kui Venemaal ülikooliharidusega juriste veel vähe oli. Sellele instituudile vaadati juba tema sisseseadmisel kui ajutisele hädanähtusele. Riigi ja eraisikute huvides peab õigusteadusliku abi andmine kodanikkudele kõrgel pinnal seisma. Seks on tarvis advokaatuuris teatud hariduslik tsensus maksma panna ja nõuda, et sinna pääseksid ainult need, kes mitte üksi praktiliselt, vaid ka teoreetiliselt on õigusteaduse alal ette valmistatud, s. o. kellel on kõrgem juriidiline haridus; et meil kõrgema haridusega õigusteadlastest enam puudu ei ole, siis on aeg kätte jõudnud eraadvokaatide instituudi likvideerimisele asuda. Seaduse-eelnõu leidis Riigikogus vastuvaidlusi, kuid Riigikogu enamus ühines Vabariigi Valitsuse seisukohaga ja võttis seaduse-eelnõu vastavate arutamiste ja lugemiste järel vastu, andes temale järgmise kuju: „Kohtute sead. § 406¹ ja järgm. nimetatud tunnistusi võõraste asjade ajamiseks enam välja ei anta isikutele, kellel seesuguseid tunnistusi pole käesoleva seaduse maksmahakkamisel. Eraadvokaadid, kellel nimetatud tunnistused olemas, võivad edaspidi ainult rahukogudest harilikus korras luba saada võõraste asjade ajamiseks. Märkus: See seadus ei käi vannutatud

advokaatide abide kohta.“ Nii siis läks vastuvõetud seadus oma lõppkujus Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõust kaugemale, et ta väljaantud tunnistuste uuendamist eraadvokaatidele, kel puudub õigusteaduslik haridus, mitte enam üldiselt ei lubanud rahukogudes ja kohtupalatis, vaid ainult rahukogudes.

Kui silmas pidada, et seaduse eesmärgiks oli rahvale võimalikult parema õigusteadusliku abi kindlustamine ja seaduseandja pani erilist rõhku seejuures abiandjate advokaatide teaduslikule ettevalmistusele ja neid eelistas eraadvokaatidele, kellel puudub teoreetiline õigusteaduslik eelharidus ja kes omale ainult praktilises elus teadmeid muretsenud kohtuasjade ajamiseks, siis on selge, et seaduseandja mõttega ei oleks kokkukõlas, kui nüüd veel nende eraadvokaatide tööpõlde, kes ei kuulu vannutatud advokaatide abide hulka ja kellel 1924. a. ainult rahukogu II astmes asjade ajamiseks tunnistused olid antud, laiendada lubataks asjadega, mis rahukogu esimesele astmele alluvad. On ju esimese astme asjad väga mitmekesised ja väga paljud neist oma sisult raskemad ning keerulisemad ja ka asjaajamise kord esimeses astmes erineb mitmei rahukohtunikukudele alluvate asjade ajamise korrast. Nähtavasti seda asjade keerulisemat õiguslikku iseloomu ja asjaajamise erinevust silmas pidades on seaduseandja eraadvokaatidele samade, s. o. rahukogudele I astme kohtuna alluvate asjade ajamise sellele järgnevas ülemas kohtus, Kohtupalatis, hoopis lõpetanud. Eksamitegemisel ei ole asjas otsustavat tähendust, kuna tunnistuste väljaandmine ei olene mitte üksi eksamist ning kohus võis tunnistusi välja anda ka eksami nõudmiseta ja teiselt poolt loopalveid rahuldamata jätta ka tehtud eksami puhul, näit. kui tema arvates õigusteadusliku haridusega advokaatidest koha peal puudu ei olnud ja igasugustel mittevormilistel põhjustel. Võõraste asjade ajamise õiguse omandas sooviavaldaja ikka ainult pärast vastava loa saamist ehk, täpsamalt, pärast tunnistuse saamist kohtult, nagu seda selgelt väljendab Kohtute sead. § 406¹. 1924. a. seadus eraadvokaatide kohta annab võimaluse kõnesolevaid tunnistusi rahukogudelt harilikus korras edasi saada nendele, kellel nad juba olemas olid.

(R. üldk. t. nr. 59 — 1930.)

Kas kohtutäiturite (kohtupristavite) tasusummade jagamise teostamiseks on kohtuministril õigus anda tarvilikke juhtnõure?

Vastus: jaatav.

Kohtute sead. § 314. järgi maksavad kohtutäiturid Kohtute sead. §§ 61a ja 313. tähendatud tasusummad möödunud kuu eest järgmise kuu alul Eesti Panka Kohtupalati deposiidi arvele ja need summad jagatakse kas Kohtupalati korraldusel või, kui kohtutäiturite nõukogu olemas, selle korraldusel vähemalt iga kolme kuu järel kohtutäiturite

vahel nende töö ja vaeva kohaselt. Tasusummade jagamise teostamiseks on kohtuministril õigus anda tarvilikke juhtnõore. Sel alusel on ka Kohtuminister 11. juunil ja 20. nov. 1926. a. andnud juhtnõori, et jagamisele kuuluva üldsumma jagamisel arvutatakse kõige pealt keskmine tasusumma, mis saadakse kogu tasusumma jagamisest täiturite üldarvule, selle järel määratakse kindlaks ülem- ja alammäärad; ülemmäär on poolteist korda suurem, ja alammäär kaks korda väiksem keskmisest tasusummast; nendele, kes tasuraha on saanud ülem- ja alammäära piirides, määratakse väljaandmisele nende poolt sisse nõutud summad; nendele, kes üle ülemmäära on tasuraha sisse võtnud, määratakse ülemmäärale vastav summa; eelmistest määramistest üle jääv summa jagatakse ühetaolistes osades nende kohtutäiturite vahel, kelle poolt sisse nõutud summad on alammäärast väiksemad, juhuslikult ka sellest jagamisest üle jääv summa jagatakse kohtutäiturite nõukogu äranägemise järgi nende kohtutäiturite vahel, kellel on jagamisaluse aja kestel olnud eriliselt palju tööd ja vaeva, piirdudes siiski ülemmääraga. Kohtupalati juures olevate täiturite jaoks on määratud eriline alammäär, mis on üldisest alammäärast pool väiksem, tähendab neli korda väiksem keskmisest tasumäärast.

Nagu sellest näha, ei ole kohtuministri eeskirjades mingeid nüüsguseid aluseid tasusummade jaotuse juures mõõduandvaks võetud, mis mitte ei oleks kokkukõlas Kohtute sead. § 314.

Kohtutäituritel on igaühel oma ametikohuste täitmisel omajagu tööd ja vaeva, kuigi nende töökoorem ja vaev ei ole ühetaoline. Seaduseandja ei ole sellepärast nende tasusummade ühetaoliselt jaotamist õigeks lugenud, aga samuti ei ole ta ka õigeks pidanud neid jaotada selle järgi, kui palju neid keegi on kogunud; oleks ta viimast tahtnud, siis ei oleks tarvis mingit jaotamist korraldada. Selge on, et seaduseandja on tahtnud täiturite tasu teataval määral ühtlustada, kuid siiski sealjuures arvestada üksikute täiturite tööd ja vaeva ning iseäralisi olusid. Tasumäärad, kuidas neid ka püütakse korraldada, ei suuda kunagi täpsalt tabada iga ametipidaja töö ja vaeva väärtust. Kui Kohtuministri eeskirjade järgi selgub, et tasu ülemmäär kolm korda ületab hariliku alammäära ja kuus korda Kohtupalati täituri tasu alammäära, siis on tasujagamisel silmanähtavalt laiad piirid määratud, milles ka rohkemkoormatute huvid küllaldaselt rahuldust peaksid leidma. Riigikohus ei leia, et Kohtuminister kohtutäiturite tasumäärade eeskirjadega oleks üle läinud oma võimupiiridest, mille põhjal neid määrasid ignoreerida võiks. Ei ole nendel eeskirjadel sellepärast vähem jõudu, et nad pole välja kuulutatud. Seadus nende väljakuulutamist ei nõua.

(Riigikohtu üldk. t. nr. 85 — 1930.)

Kriminaalosakond.

Kas on tsiviilnõudjal kriminaalprotsessis õigus suurendada oma tsiviilnõude summat pärast seda, kui see summa on tema poolt kindlaks määratud ja juba kohtule esitatud?

Vastus: eitav.

Riigikohus on seletanud, et tsiviilnõudja ei ole kohustatud kahjutasusummat täpsalt määrama, kuid kui ta seda siiski on teinud, siis ei ole tal õigust kindlaksmääratud summat suurendada, sest see käiks Ts. Kp. S. § 332. nõuete vastu ja tsiviilnõude summa kindlaksmääramine tähendab selle õigeksvõtmist tsiviilnõudja poolt.

(Riigikohtu kr. osak. t. nr. 111 — 1930.)

Missuguses ulatuses võib kriminaalprotsessis kohaldada tsiviilõiguslike protsessuaal- ja materiaalnorme?

Vastus: tsiviilprotsessi norme võib kriminaalprotsessis tarvitada ainult seevõrra, kui võrra nad ei ole vastuolus kriminaalprotsessi normidega, kuna tsiviil-materiaalseaduste tarvitamine kr. protsessis toimub piiramatult.

Riigikohus seletas, et N. S. § 64. ja Kr. Kp. S. § 779. põhjal on ainult tsiviilprotsessi normidel kriminaalprotsessis subsidiaarne tähendus ja kriminaalkohus võib neid tarvitada ainult seevõrra, kui võrra nad ei ole vastuolus kriminaalprotsessi normidega (näit. krim. kohus ei tohiks tarvitada tsiviilprotsessi § 485. ette nähtud tõendust-vannet, sest et vanne kui tõendus on kr. protsessile võõras j. n. e.), kuna aga tsiviilmateriaalseaduste tarvitamine kr. protsessis toimub piiramatult.

(Riigikohtu kr. osak. t. nr. 111 — 1930.)

Kas Vabariigi Valitsuse poolt 10. apr. 1920. a. antud Tubakaseadusega on Vene aktsiisiseaduse §§ 1164—1233 oma maksvuse kaotanud?

Vastus: jaatav.

Riigikohus on seletanud, et Tubakaseaduses (R T 65/66 — 1920.) pole küll öeldud, et tema maksmahakkamisega kaotavad oma maksvuse Vene aktsiisiseaduse §§ 1164—1233, kuid on enesestmõistetav, et Eesti Vabariigi Valitsuse poolt 10. apr. 1920. a. Tubakaseaduse vastuvõtmisega on maksvuse kaotanud Eesti vabariigi piires endine Vene Tubakamaksuseadus, sest tähendatud Eesti Tubakaseaduse IX jaos on ette nähtud trahvid Tubakamaksuseaduse rikkumise eest.

(Riigikohtu kr. osak. t. nr. 265 — 1930.)

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

K. Mattieseni trükikoda O/Ü., Tartus, 1930.

LÄHEMAD KAASTÖÖLISED.

A. Brandt, S. Csekey, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, Th. Grünthal, K. Gyldenstubbe, J. Jans, P. Kann, F. Karlson, A. T. Kliiman, A. Luiga, J. Lõo, H. Madison, N. Maim, L. Olesk, K. Parts, A. Piip, P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Taevere, O. Tief, I. Tjutrumov, L. Villecourt.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitatav masinkiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, missugune soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasutatud kliiseede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetuse, Tartus, Aia tn. nr. 35.

1930. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

üheteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Rägo (peatoimetaja), K. Grau, E. Maddison,
A. Palvadre, J. Reinhold, J. Uluots ja
E. Ein (tegevtoimetaja).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu ja välismaa seaduseandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ 1929. a. Riigikohtu otsused.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.

Tellimishind: 7 krooni aastas, üksiknumber 75 s.

On veel saada ajakirja eelmisi aastakäike hinnaga (ühes lisaga): 1920. a. — 1 kr. 50 s., 1921. a. — 3 kr., 1922. a. — 8 kr., 1923. ja 1924. a. — 4 kr., 1925., 1926., 1927. ja 1928. a. — 4 kr. 50 s. ning 1929. a. — 7 kr.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu,
Aia tän. nr. 35, telefon nr. 81.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 75 senti

BEST
PAHVUBRAAMATUKOGU
AR